

Virgil Măgureanu, *Puterea politică. Natura și funcția sa socială*, București, Edit. politică, 1979

Actualitatea temei — în aspectele sale teoretice și practice-politice — este în afara oricărei discuții. Epoci ca a noastră, de profunde și rapide transformări, pur și repun în discuție cu acuitate problemele cardinale ale vieții și, corelativ, teoriei politice. Or, printre acestea locul central continuă să-l ocupe problema puterii politice. Paleta imaginilor pe care ideologia politică din zilele noastre le oferă despre puterea politică este de-a dreptul derutantă: de la prezentarea ei ca „sursa fierbinte a progresului” și instrumentul providențial al bunăstării și fericirii tuturor până la denunțarea sa ca forță malefică a alienării și dezumanizării, unealta detestată a tuturor opresivilor. Dacă avem în vedere că literatura de specialitate cunoaște în anii postbelici o profunzime de lucrări și studii care, din perspective teoretico-metodologice, filozofice sau științifice diferite și de pe poziții ideologice deosebite și/sau adverse, tratează variate aspecte ale problemei, vom fi de acord că o asemenea lucrare poate fi nu numai actuală prin problematică, ci și foarte utilă prin conținut. Este semnificativ, de altfel, că la ultimul congres mondial al politologilor (Moscova, august 1979) o sesiune specială și-a consacrat lucrările analizei contribuțiilor la tratarea conceptului de putere politică, înregistrate după publicarea cunoscutei lucrări *Putere și societate* a lui H. D. Lasswell și A. Kaplan (1950). Dacă mai invocăm și discuțiile prezente în mișcarea comunistă și muncitorească internațională contemporană, sublinierea noastră se confirmă întru totul. Cu atât mai mult cu cât în literatura noastră de specialitate abordările sistematice, care să pornească de la stadiul actual al problemei la nivelul mondial, sînt totuși mai mult decît rare.

Aș dori să previn — nu pentru a-l scuza pe autor, ci pentru a sublinia un adevăr ce nu trebuie neglijat — că abordarea unei astfel de teme, atât de complexe, chiar dacă relativ delimitată prin titlu, implică nu numai posibilitatea, ci chiar necesitatea unei selecții parcimonioase a aspectelor analizate. Motivarea autorului, din primele rînduri ale Cuvîntului înainte o socotim plauzibilă — chiar dacă pentru alții ar putea părea discutabilă; cînd abordăm o temă care, în multe din latitudinile sale, în ciuda eforturilor celor mai strălu-

cite minți din istoria filozofiei și științei politice, rămîne încă „deschisă”, aria opțiunii conținează mai puțin; ceea ce impune este conștiința și curajul „autolimitării”. De aceea n-o să discut structura lucrării, menționînd doar că ea are o logică internă ce a permis alacarea unor probleme interesante atît prin valorificarea bibliografiei consultate, cit și prin analiza critică și afirmarea dezinvoltă a punctelor de vedere proprii.

Vreau să precitez că ne aflăm în fața unei lucrări interesante, pline de substanță, în care informația bogată este minuită cu pricepere; în același timp, se cuvine subliniată densitatea de idei a lucrării, mai ales în momentul ei central, în care se explicitează conceptul abordat și altele corelative; după cum trebuie apreciate și atitudinea teoretică și metodologică, corectitudinea și combativitatea ideologică a analizelor întreprinse și a pozițiilor afirmate.

Autorul începe — judicios și deplin motivat — printr-o sumară, dar utilă și semnificativă incursiune istorică, cu intenția mărturisită de a descoperi și semna, în moștenirea gândirii politice a trecutului, „perenitatea unor idei utile” în evoluția conceptului de putere politică. Desigur, un astfel de examen este necesar nu numai pentru a vedea cum a fost înțeles și elaborat conceptul în trecut (sub influența diferitelor tipuri de realități istorice), ci și pentru că destule din tendințele contemporane în interpretarea conceptului își au sau își revendică rădăcinile în diferite concepții din trecut, pe care uneori le „fasonează” *pro domo*. Analiza este relevantă și pentru proiecția temei, dar și pentru a învedera „familiaritatea” autorului cu istoria gândirii politice.

Consacrarea unui paragraf special fundamentării marxiste a teoriei politice este binevenită, întrucît punctează elementul nou, revoluționar pe care-l introduce marxismul în analiza științifică a acestui fenomen. Iar, pe de altă parte, prezintă această fundamentare teoretică în dinamica ei, determinată de înseși dialectica istorică a puterii politice.

Pregătirea analizei de fond este completată cu prezentarea critică a principalelor orientări contemporane, din cîmpul filozofiei și științelor politice, în abordarea și interpre-

țarea puterii politice. Paragraful ajută la diagnosticarea diferitelor poziții — sub raport teoretico-metodologic și politico-ideologic, de clasă — care se confruntă în epoca noastră în problema puterii; sint, astfel, avute în vedere: definițiile formale ale puterii, definiții psihologice și behavioriste, structural-funcționalismul, abordarea sociologică a puterii, perspectiva politico-religioasă și reacții nihiliste la adresa conceptului de putere.

Ponderea cea mai mare este afectată, cu totul legitim, abordării frontale a conceptului de putere politică și delimitării lui atente, printr-o subtilă analiză dialectică, de conceptele corelative, cu care intersectează. Aici se vedește, mai amplu și mai efectiv, capacitatea de analiză critică imbinată cu cea de elaborare personală, ale autorului. El își proiectează analiza pe două planuri mari: prin degajarea trăsăturilor esențiale, caracteristice care disting puterea politică și o particularizează în raport cu alte forme ale puterii sociale; și apoi prin delimitarea riguroasă și nuanțată a fenomenelor în același timp corelative și implicate; autoritatea politică, forța politică, influența politică și prestigiul. Demersul analitic este condus cu pricepere și competență, polemica cu punctele de vedere adverse multilaterale este dirijată cu fermitate, esențialul este punctat cu aplomb. Aș releva satisfacția cititorului, pentru cursivitatea logică și stilistică și pentru finețea analizei, paginile despre autoritatea politică.

Există desigur — și spunem că, datorită dificultății și complexității problemei, este aproape inevitabil — și probleme pe care le-am fi dorit mai temeinic așezate în arhitectura argumentării sau, pur și simplu, care primesc și alte soluții, cel puțin concurente: am nota, între altele, structura trăsăturilor definitorii ale puterii politice, dialectica celor două tipuri de raporturi proprii puterii politice sau corelația dintre caracterul relațional al puterii și noțiunea de „sistem al puterii politice”. Dar aici nu ne vom opri decât asupra unei probleme: autorul introduce, într-un paragraf special, conceptul de „putere alienată” și analizează ca „ipostaze fundamentale ale puterii alienate” mitul politic, violența și anomia. Mărturisesc că analiza este interesantă și revelatoare și că i-am înțeles pe deplin mesajul politic. Dar pentru a o instala „în drepturi”, autorul recurge, practic, la un sofism. Nevrind să se limiteze la a urma calea dezvăluirii cauzelor sociale ale caracterului alienant al puterii politice în societățile cu clase, care țin de caracterul contradictoriu al legii progresului — cum releva Engels —, autorul critică, îndreptățit pe cei care în numele lui Marx consideră „întreaga viață politică ca o ipostază a alienării”; spun îndreptățit pentru că realmente

Marx n-a vorbit despre „întreaga viață politică”, ci numai despre puterea politică „în anumite condiții istorice”, pentru că, în altele, politicul devine factor și agent al dezalienării. Dar criticând ideea „esențialistă” și „moralizantă” după care „puterea politică e rea în esență”, se propune o soluție ce presupune, tacit, ideea tot altă de esențialistă și moralizatoare despre existența unei „puteri politice bune în esență”, în raport cu care „puterea alienată” este o deviere sau „degradare”. De aci și tendințele restrictive în sensul atribuit conceptelor de mit și violență, tendințe greu compatibile cu sensurile atribuite în teoria politică contemporană. În fond, „puterea alienată” nu este aici, în conformitate chiar cu accepția dată de autor conceptului de legitimitate, decât „putere ilegitimă”. Pe de altă parte, dacă ne-am înscris pe traiectoria punctului de vedere afirmat de autor, enunțarea celor trei ipostaze ar trebui logic structurată: expresia cea mai completă a ceea ce se numește „putere alienată” ar fi anomia — în accepție atribuită — în raport cu care mitul și violența n-ar fi decât mijloace tipice pentru o astfel de „stare” a puterii politice.

Capitolul final este consacrat unei probleme deosebit de actuale atât în perspectiva experienței interne românești, cât și în aceea a preocupărilor mișcării comuniste internaționale: socialismul și puterea. Este un capitol dens ca idei, prompt și la obiect în replicile date deformărilor anticomuniste, lucid constructiv în abordarea tendințelor specifice ale transformărilor pe care le înregistrează puterea politică în procesul construirii societății socialiste. El valorifică atent aportul teoretic novator al partidului nostru, al conducerii sale, de dezvoltare creatoare a teoriei marxiste a puterii politice.

Lucrarea se bazează pe o bibliografie cuprinzătoare asupra temei abordate, în care se oglindește efectiv stadiul actual al elaborării acesteia. Relev ca pozitivă preocuparea de a se raporta și la stadiul cercetărilor din alte țări socialiste.

Menționez, de asemenea, viziunea modernă și multidimensională, pe care o izbuteste, asupra unei probleme deosebit de complexe, atât de viu dezbătute. Deși cu caracter general-teoretic, cartea analizată se leagă intim de problemele politice majore ale epocii, de politica consecvent democratică a partidului nostru, de exigențele teoretice și practice formulate în gândirea originală, novatoare a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Ovidiu Trăsnea

Fluctuația forței de muncă (coord. Honorina Cazacu), Seria „Biblioteca de sociologie”, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1979

Fluctuația forței de muncă este una dintre problemele cărora societatea noastră trebuie să le facă față cu competență. Ea nu poate fi rezolvată printr-un practicisim îngust, la nivelul uneia sau alteia dintre unitățile economice, prin măsuri administrative sau juridice, care vizează, cu preponderență, înlăturarea ei doar ca efect și nu, în același timp, ca ansamblu de cauze, printr-o cunoaștere contabilicească sau la nivelul bunului simț elementar. Singura cale rațională și responsabilă este aceea a abordării ei științifice la nivelul actual de dezvoltare a metodologiei cunoașterii sociale și, apoi, a integrării rezultatului acestui proces în deciziile și acțiunile efective, economice și, în general, sociale. Unui asemenea deziderat îi răspunde lucrarea *Fluctuația forței de muncă*, elaborată în cadrul Centrului de cercetări sociologice București*.

Lucrarea la care ne referim este valoroasă pentru mai multe considerente: în literatura problemei duce mai departe investigarea empirică și analiza logico-matematică a fluctuației forței de muncă; sub raportul proiectării și tratării teoretice, ea reprezintă și realizează un cadru conceptual și propozițional riguros specificat și armonios integrat, rod al unor cercetări și studii critice a rezultatelor de până acum în cadrul problemei; sub raport metodologic, informația și priceperea sînt duse pînă la nivelul celor mai sofisticate și pretențioase cercetări întreprinse în domeniul sociologiei — și chiar al psihologiei sociale — (avem în vedere mai ales, analiza factorială și studiul stării latente și manifeste care reprezintă veritabile demonstrații metodologice în premieră pe țară); conținutul lucrării reprezintă o suită de investigații efectuate pe bază de contracte încheiate cu mai multe întreprinderi beneficiare. Lucrarea este, astfel, izvorită din viață și are drept obiectiv acțiunea de reglare și perfecționare a relațiilor sociale proprii societății noastre; în ansamblul lucrării se realizează o legătură strînsă între teorie și cercetare, evitîndu-se deliberat atît speculația gratuită, cît și empirismul abstract (cum zicea C. W. Mills). Honorina Cazacu continuă și cu acest prilej spiritul lucrărilor ei precedente (despre productivitate și mobilitate) în condițiile în care a beneficiat de colaboratori evident valoroși. Bănuim —

și sperăm că nu este vorba doar de o dorință subiectivă — că actul publicării lucrării *Fluctuația forței de muncă* va contribui la o mai bună și serioasă afirmare a sociologiei aplicative și, în general, a disponibilităților aplicative ale științelor noastre socioumane. În fond, ne aflăm în prezența unei apropieri hotărîte de o problemă reală ce grevează în mod negativ (din anumite puncte de vedere) prin conținutul ei, activitatea unor sau a multor întreprinderi și care nu avem motive să bănuim că va dispărea de la sine sau că se va diminua în viitorul apropiat. Avem convingerea că economiștii nu o vor refuza fără să o fi citit, vor realiza importanța ei și vor ajunge la concluzia, întru totul motivată, după care fluctuația este un fenomen ceva mai complex decît se crede în mod obișnuit și decît sînt capabile să-l oglindească disciplinele economice.

Primele două părți ale lucrării avute în vedere, care au un caracter teoretico-metodologic, prin extensiunea și adîncimea tratării fluctuației forței de muncă, depășesc aria de cuprindere a cercetării empirice efectuate de autori. Ele constituie un rezervor de idei și sugestii pentru toți acei care vor să studieze acest fenomen și din alte perspective, precum și alte procese sociale corelate sau în anumite privințe similare (ca de pildă, alte tipuri de mobilitate). În *Teoria problemei* se remarcă modul în care este definită fluctuația forței de muncă, depistarea relațiilor cu celelalte forme ale mobilității sociale, studiul tendințelor care acționează în sensul accentuării fluctuației și a atenuării ei, relevarea a patru nivele a factorilor care acționează în direcția declanșării mobilității interunității (macrosocial, zonal/local, întreprinderea, persoanele). Această parte a cărții demonstrează, cu măiestrie, faptul că fluctuația este un proces complex, legat prin extraordinar de multe relații de contextul social-istoric-ecologic și în cadrul căruia pot acționa o mulțime de variabile, care îl mențin și adîncește, iar altele care îl contracarează și diminuează. În aceste condiții, ne putem da seama cu claritate de următorul fapt: cunoașterea lui fragmentară sau superficială nu poate constitui un element temeinic al actelor de decizie chemate să-l dirijeze sau controleze rațional.

Partea dedicată metodologiei studierii fluctuației forței de muncă ia în dezbateră, mai înțil, două aspecte fundamentale și interrelate și anume, studiul manifest (sau efectiv) care „semnifică comportamentul propriu-zis, așa cum s-a produs, al forței de muncă fluctu-

* Lucrarea însumează studii semnate de: Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Ion Mărginean și C. Lățeș.

tuante" (p. 50) și studiul latent (sau potențial) ce se referă la etapa premergătoare declanșării mobilității interunități. Deși nu ne aflăm în prezența unei inovații de concepție, putem spune că tipologiile stării manifeste (cu toate implicațiile de cercetare efectivă referitoare la proporții, ritm, forme, tipuri de fluctuanți, efectele fluctuației manifeste asupra structurii forței de muncă), precum și a celei latente (care, de fapt, este o formă de prognoză socială ce nu poate face abstracție de dificultățile reale ale oricărei previziuni care se vrea științifică) existente în lucrare duc mai departe analiza de profunzime a dimensiunilor reale și potențiale ale fenomenului cercetat. Ceea ce se urmărește în acest caz prin compararea stării manifeste cu a celei latente este determinarea cauzalității fluctuației forței de muncă ce se pretează la „analizele de tip cantitativ, statistice și statistico-matematice" (p. 104). În această fază, „problema cea mai importantă devine măsurarea ponderii unei cauze sau a alteia, a modului cum diversele cauze interne se grupează în factori, căutarea factorilor principali, a relațiilor dintre variabilele factoriale ș.a." (p. 104).

În partea a treia, care include șapte studii sintetice, sint înfățișate rezultatele cercetărilor întreprinse de autori (în mai mulți ani) într-un număr de 49 de întreprinderi din industrie și construcții, acoperind o populație, care a manifestat caracteristica avută în vedere (fluctuația), de peste 25 000 de muncitori (p. 11), dintr-o populație totală care a depășit 100 000 de muncitori (p. 109). În studiul *Stabilitatea și fluctuația manifestă: proporții, tendințe și comportamente generale* (autor Honorina Cazacu) aflăm proporția fluctuației manifeste în întreprinderile și perioadele studiate: între 11 și 30% (dacă vom calcula obținem o medie de aproape 19%). Proporțiile ei variază de la întreprindere la întreprindere, în funcție de gradul de mecanizare, automatizare, conținutul muncii și condițiile de muncă; în rândul muncitorilor nou încadrați ea este mai mare după calculele noastre, dacă în totalul muncitorilor din populația cercetată media fluctuației este de 19,97%; în cadrul muncitorilor nou încadrați ea ajunge la 33,35%; fluctuația este mai intensă în rândul muncitorilor până la 30 de ani decât în a celor de peste această vîrstă (bineînțeles, aici intervine căsătoria și copiii ca elemente stabilizatoare și deci ca variabile contribuții). Concluzia argumentează necesitatea organizării „în bune condiții a integrării muncitorilor noi veniți" (p. 129). Capitolul *Particularități ale fluctuației manifeste* (autor Ion Mărginean) aduce o nuanțare în problema caracteristicilor proporției fluctuației, în urma unei cercetări a 28 de întreprinderi din Centrala industriei

mătăsii, inului și cîneții, pe parcursul anilor 1972, 1973, 1974. Este vorba despre luarea în considerare a variabilei tipul de localitate în care se află întreprinderea. Rezultatul este următorul: mărimea localității se corelează cu o fluctuație sporită. Dar „între mărimea localității în care se află situată întreprinderea și valoarea indicelui de fluctuație, o variabilă intermediară — volumul de noi încadrări — influențează, de regulă, creșterea sau descreșterea fluctuației" (p. 141). Amploarea fluctuației latente, raportul dintre ea și fluctuația manifestă și caracteristicile socioprofesionale ale forței de muncă potențial fluctuante sînt cercetate în capitolul intitulat *Proporții și caracteristici ale fluctuației latente* (autor Ion Glodeanu). Din cuprinsul lui aflăm, în special, următoarele: „amploarea mișcărilor forței de muncă în interiorul întreprinderii este strîns legată de specificul profesilor și condițiile de muncă care se practică . . ." (p. 147); la cele mai multe întreprinderi, proporțiile fluctuației latente sînt foarte apropiate de cele ale fluctuației manifeste (p. 149) (aș ține să arăt că, după calculele noastre, coeficientul de corelație între fluctuația manifestă și cea latentă — datele din tabelul 26 — nu este totuși prea mare: +0,46); vîrsta influențează și fluctuația potențială (fiind mai mare la cei sub 30 de ani). Studiul *General și particular în determinarea stabilității și a fluctuației latente* (autor Ion Mărginean) se distinge, în primul rînd, prin aceea că utilizează ca metodologie analiza factorială (și chiar alte științe socioumane). El are drept obiectiv determinarea variabilelor care reprezintă cei mai buni predictorii ai stabilității/fluctuației latente a muncitorilor (p. 160). Variabila cea mai relevantă s-a dovedit a fi „stabilitatea/fluctuația latentă în formația de lucru și în meserie" (p. 174). Alături de aceasta trebuie, de asemenea, menționate „caracteristicile mediului de muncă, relațiile de muncă din cadrul întreprinderii și formației de lucru, stilul de conducere al șefului direct, comportamentul de muncă, gradul de satisfacție față de muncă (moralul în muncă)" (p. 174). Știind ce este comun și ce este specific, aflăm implicit acele fenomene care condiționează fluctuația asupra cărora întreprinderea poate acționa și are datoria să o facă și, totodată, ansamblul de factori responsabili pentru majoritatea corelațiilor dintre fluctuație și variabilele presupuse a o condiționa. Studiul *Comun și specific în motivația fluctuației latente* (autor Ion Glodeanu) verifică ideea că aceiași factori pot avea rolul de determinanți și, în același timp, de stabilizatori ai forței de muncă și dezvoltă motivațiile fluctuației în cazul meserilor de forjor, turnător și cazangiu (mediul de muncă, efortul fizic mare, nu le place meseria

etc). Existența unei asocieri pe linia diverselor tipuri de mobilitate (interprofesii, teritorială, instrucțională, interunități) este analizată într-un capitol (autor Honorina Cazacu) aparte și, în sfârșit, în capitolul *Analiza structurii latente a forței de muncă* (autori Honorina Cazacu, Ion Mărginean, C. Lățeș, Ion Glodeanu) este construită o scală a stabilității/fluctuației potențiale având trei trepte: stabilitate, instabilitate de gradul I (sigură) instabilitate de gradul II (probabilă).

Lucrarea avută în vedere este, așa după cum am spus, valoroasă. Aș inclina să spun foarte valoroasă privind lucrurile ca unul preocupat de problemele sociologiei. Dar avind în vedere fluctuația ca fenomen real care se petrece la nivelul întreprinderilor, orașelor, municipiilor și județelor, mă gândesc la factorii de decizie care își doresc să o studieze și la valoarea cercetărilor inserate în lucrare pentru satisfacerea acestei dorințe. Ea poate fi o sursă de inspirație, dar nu este un model operațional avind această finalitate. E drept că autorii nu și-au propus așa ceva, deși nu le-ar fi fost greu să o facă. În ansamblul lucrării este prezentă judecata de valoare după care fluctuația este un fenomen

negativ, pe cînd stabilitatea este unul pozitiv. Problema este foarte complexă. Noi considerăm că ea trebuie privită din trei puncte de vedere: al individului; al întreprinderii X și al societății. Nu am inclina să credem că absolut toate cazurile de fluctuație considerate negative din unghiul de vedere al întreprinderii X sînt în același timp negative pentru individ și societate. Aceasta cu atît mai mult cu cît societatea noastră este într-o fază deosebit de dinamică pe toate planurile și urmărește realizarea omului nu doar după înfăptuirea unei societăți dezvoltate, ci și în fiecare moment al existenței și dezvoltării ei. S-ar putea face unele observații cu privire la omogenizarea și ponderea capitolelor și părților lucrării.

Nu avem nici o îndoială că ea este o reușită însemnată a sociologiei noastre care caută cu febrilitate și responsabilitate să-și dovedească utilitatea și valoarea. Aceasta, în condițiile în care știința, în general, și nu doar sociologia, este, pe bună dreptate, chestionată cu privire la rolul ei practic în construirea și dezvoltarea societății socialiste.

Achim Mihu

***Sistemul politic al Republicii Socialiste România*, (colecția „Științe politice”), București, Edit. politică, 1979**

Complexitatea și profunzimea dezvoltării pe care o realizează în această etapă societatea românească determină, în mod firesc, ca sistemul său politic să devină, prin componentele lui principale, factorul esențial de propulsare a tuturor dimensiunilor progresului nostru social-economic. Originalitatea acestui proces este marcată și de faptul că împreună cu domeniile de activitate socială pe care le organizează și le conduce, politicul înregistrează și el o dinamică înaltă.

Printre cele mai semnificative lucrări dintr-o colecție recent inaugurată de către Editura politică este și cea referitoare la sistemul politic, care îmbină în conținutul său studii referitoare la aspectele cele mai actuale ale teoriei generale a sistemului de acest fel (inclusiv unele de natură ideologică), precum și analiza evoluției, în etapa prezentă, a celor

mai importante componente ale acestuia. Este de remarcat faptul că, prin studiile * sale (cu unele excepții), lucrarea relevă puternica interdependență care se manifestă între componentele materiale și cele spirituale ale sistemului politic al R.S.R., precum și continua democratizare ca trăsătură lor

* Lucrarea cuprinde în cadrul său un număr de 12 studii referitoare la: sistemul politic al țării noastre în actuala etapă, rolul P.C.R. în cadrul acestui sistem, evoluția statului socialist român și a funcțiilor sale, structura de clasă a României socialiste, democrația și legalitatea, valori politice și valori morale în socialism ș.a.m.d. În mod firesc, lucrarea se încheie cu o analiză referitoare la mutațiile calitative ale funcțiilor și structurilor politicului în perspectiva trecerii la comunism.

comună. Ni s-a părut pe deplin sugestivă tot pentru dezvăluirea acestei interdependențe între diferitele sale laturi considerarea sistemului nostru politic ca o nouă comunitate politică organică, precum și definirea sa prin strategia fundamentală careia își subordonează funcțiile: făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

După cum se arată și în *Cuvîntul înainte* la această lucrare, sistemul politic al țării noastre „se realizează în același timp ca sistem unitar al democrației socialiste, care îmbină democrația reprezentativă cu cea directă, conducerea unitară la scară socială cu autoconducerea oamenilor muncii, statul cu obștescul, drepturile și libertățile cetățenești cu îndatoririle și responsabilitatea civică, libertatea autentică cu egalitatea multilaterală în plan social și național” (p. 6).

Ni se pare, de asemenea, demn de semnalat că, în studiul său introductiv *Sistemul politic al României socialiste în actuala etapă de dezvoltare*, cunoscutul politolog dr. Ovidiu Trăsnea realizează o pertinentă punere în temă cu privire la problematica complexă, teoretică și ideologică a sistemului politic. Cîteva sublinieri din acest text se impun în mod deosebit atenției:

Noua comunitate politică organică, astfel definită, este rezultatul unui proces istoric de profunde schimbări structurale la nivelul sistemului societal în ansamblu și în toate subsistemele acestuia, fiecare stadiu de dezvoltare al ansamblului societal imprimînd finalități și funcții specifice sistemului politic, anumite exigențe cu privire la structura și mecanismele acestuia. Avîndu-se în vedere rolul pe care i-l conferă noua societate, sistemul politic se manifestă ca „principal agent colectiv al acțiunii politice transformatoare și, totodată — prin elementul său conducător, partidul comunist —, ca autor al proiectului teoretic revoluționar în conformitate cu care s-au realizat amintitele schimbări structurale” (p. 8).

Autorul respinge perspectiva instituționalistă de identificare a conceptului de sistem politic cu acela de *organizare politică a societății*, subliniind, pe bună dreptate, că primul îl înglobează pe cel de al doilea ca moment constitutiv al său. Ca element al suprastructurii, sistemul politic este un *sub-sistem* al sistemului societal global, însă din punctul de vedere al funcției sale el este *co-sistem* al sistemului societal în ansamblu, realizînd conducerea, reglarea și organizarea întregii societăți (p. 9).

Sistemul politic al noii societăți se caracterizează printr-o putere politică nouă care

se manifestă ca autoritate politică, adică legitimitatea ei decurge din voința maselor care sînt și deținătorul acestei puteri. Esența și funcțiile sistemului politic decurg din valorile și instrumentele noii puteri care, spre deosebire de societățile anterioare, nu se mai manifestă ca dominație de clasă și lichidează opoziția dintre guvernanți și guvernați; masele sînt astfel ridicate procesual la nivelul avangardei politice conducătoare și se desfășoară o largă creativitate istorică în inițierea unui ansamblu instituțional care să permită, într-o măsură tot mai deplină, participarea maselor la realizarea puterii politice.

Este sugestivă, de asemenea, și dezvăluirea rolului sistemului nostru politic prin sublinierea funcțiilor sale principale: *determinarea scopurilor și sarcinilor sistemului societal*, *mobilitizarea resurselor* (materiale și umane) ale societății; *conducerea nemijlocită a îndeplinirii acestor obiective*; *integrarea tuturor elementelor societății*; *distribuția valorilor în concordanță cu interesele sociale generale* ș.a.m.d.

Existența Partidului Comunist Român ca centru vital al întregii organizări și funcționări a societății este considerată, pe deplin justificată, drept o *trăsătură fundamentală a sistemului nostru politic*, de către dr. Constantin Vlad, în studiul intitulat *Rolul Partidului Comunist Român în sistemul politic al Republicii Socialiste România*.

Rolul conducător al partidului nostru în sistemul politic și în întreaga viață socială are valoarea unei *legi sociale fundamentale* (p. 28) și această legitate este consacrată de întregul proces al apariției și edificării noii societăți; ea este, pe de o parte, rezultatul dezvoltării noastre istorice, și, în același timp, o necesitate obiectivă rezultată din sarcinile complexe ale actualei etape. Identificarea partidului comunist cu aspirațiile cele mai profunde ale oamenilor muncii, ale întregii națiuni, în toate marile momente istorice pe care partidul le-a înfruntat de la înființarea sa, determină, în mod obiectiv, situarea sa în fruntea societății noastre, ca principal element al sistemului politic, al noii puteri politice, cum se arată, pe bună dreptate, în studiul amintit.

De la sublinierea acelor elemente esențiale care consacră rolul conducător al partidului, autorul trece la analiza modalităților de îndeplinire a acestui rol; relevînd *profunda integrare a partidului în societate* (p. 31), sînt studiate în același timp raporturile dintre partid și

stat: „Constituirea și funcționarea unor organe cu dublu caracter, de partid și de stat, reprezintă una din direcțiile de bază ale perfecționării exercitării rolului conducător al partidului comunist în stat, în societate în ansamblu, ale funcționării sistemului politic în întregul său” (p. 32).

În ceea ce privește rolul partidului în dezvoltarea democrației socialiste, este relevant faptul că, intrucît adîncirea democrației nu se poate desfășura de la sine, în mod spontan, este necesară orientarea fermă în acest sens a factorilor politici, ceea ce constituie o altă preocupare majoră a partidului. În același timp, P.C.R. este expresia integrării diferitelor categorii sociale în activitatea politică, a întăririi participării maselor la realizarea puterii politice și la controlul asupra acestei puteri.

Sporirea rolului statului în actuala etapă de dezvoltare a societății noastre, în organizarea și conducerea științifică a activității economico-sociale este analizată în unitatea sa organică cu procesul de adîncire a democrației socialiste. Studiul intitulat *Exercitarea puterii de stat și autoconducerea oamenilor muncii în sistemul politic al României socialiste*, al prof. dr. doc. Ioan Ceterchi, relevă legătura indestructibilă care există în societatea noastră între nivelul și complexitatea activității într-un stadiu superior, bazat pe autoconducere. Această unitate organică este relevantă plecîndu-se de la ideea profundă că poporul este titularul de drept al puterii politico-statale și în același timp cel care prin activitatea sa oferă măsura reală a dezvoltării democrației. Izvorită din participarea maselor la conducerea activității politico-sociale. În ceea ce privește *organizarea realizării puterii de stat*, este subliniată, de asemenea, preocuparea permanentă a partidului nostru pentru optimizarea continuă a structurilor politico-statale și promovarea la orice nivel al acestor structuri a principiului muncii și conducerii colective. „Caracteristic pentru realizarea puterii de stat este faptul că ea nu se asigură exclusiv prin organele de stat, deși este evident că fără ele nu este posibilă această exercitare” (p. 129). Este astfel, subliniată o altă trăsătură originală a sistemului nostru politic, și anume faptul că el coincide cu *sistemul puterii*, acesta din urmă cuprinzînd în cadrul său, alături de organele propriu-zis statale, organizațiile de masă, și obștești, întregul proces de realizare

a puterii desfășurîndu-se sub conducerea nemijlocită a partidului comunist.

Rolul sistemului de valori specifice noii societăți — economice, politice sau morale — este analizat, de asemenea, în corelația cu procesul de edificare a societății noastre în ansamblu și mai ales a sistemului său politic. În studiul *Valori politice și valori morale în socialism* al dr. Nicolae Kallos sint prezentate unele confruntări de idei referitoare la valori și la rolul lor în societate, dar preocuparea majoră a autorului este îndreptată spre relevarea faptului că umanismul socialist, ca și sistemul nostru politic, se întemeiază pe democrație ca valoare fundamentală atît pe plan politic, cît și moral. În această perspectivă, „socialismul, creația istorică a celor ce muncesc, a forțelor revoluționare, constituie, de asemenea, o valoare politică și morală de o deosebită complexitate” (p. 206). Partidul comunist, statul socialist, libertatea, independența, suveranitatea sint prezentate, pe deplin justificat, ca valori inestimabile ale noii societăți care asigură cerințele progresului acesteia.

Interesante evaluări privind evoluția sistemului nostru politic sint realizate, de asemenea, în studiul *Evoluția politicului în perspectiva înaintării spre comunism* semnat de Marin Voiculescu și Manea Băbuț. Trecerea spre comunism este prezentată ca un proces dialectic unitar în cadrul căruia fiecare componentă a sistemului politic suferă importante prefaceri de ordin structural și funcțional. Sint analizate astfel previziunile clasice privind pierderea de către puterea publică a caracterului ei politic, precum și corolarul prefacerilor structurale ale societății, și anume omogenitatea socială.

Structurat pe o problematică a cărei unitate lăuntrică este evidentă, deși nu în totalitate, volumul este inspirat în mod vădit de actualele documente de partid, mai ales de documentele programatice ale Congresului al XII-lea, al căror spirit este intim încorporat în diferitele studii. Volumul se constituie, după părerea noastră, ca o reușită certă în acest domeniu și ca un efort care se cere a fi continuat, pentru investigarea în continuare a originalității dezvoltării noastre politice și a glîndirii creatoare care o stimulează.

Virgil Măgureanu
Academia „Ștefan Gheorghiu”

V. Ghețau, *Perspective demografice*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1979

Capitolul cel mai dinamic al demografiei contemporane este, fără îndoială, cel consacrat estimărilor și calculelor prospective, prognozei sau proiectărilor demografice¹. Situația este similară cu a altor științe; cauzele sînt, în linii generale, aceleași. Rîtmul rapid al schimbărilor, complexitatea fenomenelor, a interdependențelor și nevoia de a elabora strategii pe termen mijlociu, lung și foarte lung în vederea influențării tendințelor, a „inventării” viitorului și a prevenirii viitorilor „indezirabili” se înscriu printre principalele cauze ale creșterii considerabile a interesului pentru prognoză. Pe de altă parte, progresele prognozei au fost facilitate de perfecționarea informației statistice, necesară diagnozei și retrospectivei, de introducerea pe scară largă a calculatoarelor electronice, de aplicarea unor metode și concepte noi, cum ar fi teoria sistemelor, metoda simulărilor, metodele matriciale.

Deși în posesia unui corp de metode clasice de prognoză — poate cel mai elaborat în rîndul științelor sociale —, demografia nu a putut rămîne în afara curentului general. Treptat, au început să fie introduse în demografie unele metode noi, să-și facă loc optici noi, cum ar fi cea sistemică și normativă, să se extindă orizontul proiectărilor — există astăzi estimații prospective cu orizontul 2075 și chiar 2125 —, să se diversifice familia proiectărilor derivate. S-au îmbunătățit simțitor și instrumentele de analiză a fertilității, mortalității și migrației, condiție esențială pentru creșterea fiabilității proiectărilor demografice.

Activitatea practică de prognoză în România a făcut importante progrese în ultimii ani. Planificarea și programele speciale, uneori pe perioade de 20—30 de ani, studiile prospective în domeniul dezvoltării economico-sociale, al științei și tehnologiei folosesc metode tot mai perfecționate. În acest cadru, exigențele față de proiectările demografice au crescut și s-au înmulțit: prognoza și planificarea dezvoltării economico-sociale au nevoie de cunoașterea științifică a evoluției populației în viitor după un număr de caracteristici.

Din păcate, literatura autohtonă consacrată proiectărilor demografice nu este prea bogată. Cartea *Perspective demografice* de

dr. Vasile Ghețau, recent apărută, este o lucrare de certă valoare științifică care îmbogățește literatura demografică românească.

Problemele proiectărilor demografice expuse complet — chiar dacă nu toate proiectările sînt analizate în aceeași măsură, ceea ce nici nu și-a propus autorul — sînt inventariate, descrise, exemplificate, în așa fel încît cititorul este informat exact cu privire la statutul actual al proiectărilor, pe plan național și internațional. Analiza critică atrage în permanentă atenția asupra însușirilor și limitelor fiecărei metode în parte. Preocuparea autorului este aceea de a selecta și dezvolta acele metode care au aplicabilitate la condițiile concrete din țara noastră.

Deși are un caracter pronunțat teoretic și metodologic, lucrarea cuprinde, în partea finală, o aplicație la populația României, remarcabilă prin originalitate și ingeniozitate care poate fi considerată, pe drept cuvînt, o contribuție valoroasă la știința demografiei, în general.

Expunerea problematicii proiectărilor urmează o logică strînsă: de la considerații asupra prognozei demografice și locului ei în cadrul prognozei socioeconomice la metodele și tehnicile de proiectare demografică și mai departe la perspectivele populației României cu orizontul 2000 și unei protecții explorative la orizontul anului 2176.

Prezentînd proiectările demografice, autorul face o tipologie a acestora atît după caracterul lor, domeniile de aplicare, cît și după subpopulațiile cărora li se aplică. De remarcat că în prima parte apar considerațiile autorului cu privire la raportul dintre abordarea tendențială — clasică în demografie — și abordarea normativă, ca și cele ce se referă la precizie și coerență, atrăgînd atenția asupra necesității de a ține seama de principiile teoriei sistemelor (p. 32).

Partea a doua, *Metode și tehnici de proiectare demografică*, are în vedere principiul potrivit căruia „se impune a fi prezentate acele metode care se pretează cel mai bine la datele de bază existente în țara noastră”. Consecvent acestui principiu, autorul stăruie asupra acelor metode și tehnici cu cea mai mare actualitate pentru condițiile din țara noastră, fără însă să omită prezentarea și a altora, cel puțin pentru necesități de documentare. Amintim, în același timp, că în lucrare apar frecvent prezentate unele metode de analiză demografică indispensabile proiectă-

¹ În lucrarea recenzată apare clar distincția dintre *prognoză* și *proiectări*, ca și preferința demografiei pentru termenul de „proiectări”.

rilor demografice. Atenția principală se acordă însă metodei componentelor și proiectării fundamentale — proiectarea populației totale după sex și vîrstă. În acest scop, se prezintă sistematic metodele de proiectare a supraviețuitorilor, cu ample referiri la tabele de mortalitate și a numărului de nașcuți.

Reține atenția în special modul riguros în care sînt formulate ipotezele cu privire la fertilitatea viitoare nu numai în ce privește indicii folosiți pentru transcrierea ipotezelor — rate specifice de fertilitate, rata totală de fertilitate, rata brută de reproducere, fertilitatea pe generații și pe cohorte de căsătoriți —, ci mai cu seamă în legătură cu evoluția acestui indicator fundamental, determinat de o multitudine de factori: demografici, economici, sociali, educaționali, psihologici. Sînt examinate și problemele legate de includerea migrației în proiectarea populației, ca și tehnicile matriciale care și-au cîștigat drept de cetate în demografie.

Un deosebit interes practic prezintă schemele 22—25 (p. 95—98) în care apar secvențele proiectării după tipul *flowchart*, pe blocurile „mortalitate”, „fertilitate” și „migrație” atît în cazul proiectării pe ani de vîrstă, cît și pe grupe cîcinale. Schemele și algoritmi respectivi conduc la programe care ușurează considerabil proiectarea, permițînd obținerea mai multor variante. Cu aceeași grijă sînt examinate problemele legate de ipotezele privind mortalitatea, făcîndu-se apel la diferite metode de interpolare și extrapolare, la tabelele tip de mortalitate, la proiectarea mortalității pe cauze de deces.

Dintre proiectările derivate în lucrare sînt prezentate proiectarea populației active — în special metoda de extrapolare a ratelor de activitate — și proiectarea numărului de gospodării — metoda ratei capului de gospodărie.

Partea a treia, *Perspective ale populației României*, a permis autorului o aplicație complexă pornind de la ideea de a se realiza în anul 2000 un număr de 30 milioane locuitori. În acest scop, autorul face o amplă analiză a tendințelor trecute, formulează ipoteze, aplică diferite metode, într-un cuvînt face uz de întregul arsenal de metode și tehnici expuse în capitolele anterioare. În final, realizează o proiectare normativă a populației României în perioada 1976—2000. Ideea acestei proiectări este, în esență, următoarea (p. 207): elaborarea unei proiectări cu fertilitate constantă în perioada 1976—2000,

evaluarea diferenței constatate la nivelul anului 2000 între populația rezultată din proiecte și 30 milioane de locuitori și estimarea retrospectivă a creșterii pe care trebuie să o înregistreze fertilitatea pentru a acoperi diferența menționată. În acest scop, autorul a elaborat patru proiectări.

Nu vom intra în detalii, lăsînd cititorului sarcina de a studia ipotezele, metodele ca și rezultatele acestor proiectări. Vom menționa însă că fiecare variantă este examinată prin prisma consecințelor pe care le generează asupra diferitelor sisteme din societate — educațional, economic etc. —, prin creșterea diferită a subpopulațiilor care compun populația totală. În fond, esențial la o proiectare demografică este formularea explicită, științifică a ipotezelor cu privire la mortalitate și fertilitate (populație de tip închis), a condițiilor demografice necesare pentru atingerea unor anumite niveluri și, în final, examinarea consecințelor și implicațiilor populației proiectate sub raportul solicitărilor la adresa celor mai importante sisteme. Desigur, este foarte dificil de a „garanta” un anumit nivel al fertilității în viitor, expresie a unui comportament demografic variabil sau un anumit număr al populației la un orizont oarecare; în schimb, este o datorie elementară a celui ce face proiectarea demografică de a pune în lumină consecințele social-economice ce rezultă din proiectarea respectivă, cel puțin pentru sistemul școlar, numărul locurilor de muncă, sistemul sanitar, consumul populației, investițiile demografice.

Deși lucrarea *Perspective demografice* este riguros științifică, ea este în același timp accesibilă, deoarece autorul ei a folosit un stil ales, o expunere clară, a recurs sistematic la exemple de calcule, cu alte cuvinte, a căutat un mesaj cît mai clar pentru un număr mare de potențiali cititori. Aceștia vor fi, în primul rînd, demografii și statisticieni, apoi economiștii și sociologii, geografil, urbanisții, medicii — într-un cuvînt toți cei ce se interesează, dintr-un unghi sau altul, de probleme ale populației. Calitățile ei științifice și didactice o recomandă și pentru învățămîntul universitar.

Vom încheia cu estimăția prospectivă, cu un înalt grad de fiabilitate — ca să folosim terminologia prognozei — că lucrarea *Perspective demografice* va fi o carte de referință cu un orizont îndelungat.

Vladimir Trebici

Civilizația socialistă. Dimensiuni și confruntări contemporane
(coordonator : Al. Tănase), București, Edit. Academiei, 1979

Ultimul volum, al treilea, din seria consacrată civilizației socialiste, apărut la Editura Academiei, încearcă să surprindă și să pună la dispoziția cititorilor câteva din preocupările esențiale privind edificarea civilizației socialiste în etapa actuală, precum și perspectivele perfecționării sale în viitor, în concordanță cu prevederile documentelor de partid și de stat. Primul volum din această serie, *Civilizația socialistă și valorile ei. Studii teoretice preliminare*, apărut în 1975 la Editura științifică și enciclopedică, își propusese unele preliminare teoretice, clarificarea unor concepte ale unei posibile teorii a civilizației socialiste, oprindu-se asupra calității vieții, stilului de viață, integrării culturale, sensului etic al vieții etc. Volumul din 1976, cel de-al doilea, *Coordonate valorice ale civilizației socialiste*, apărut la Editura Academiei, restrângându-și aria tematică a abordat problemele din altă perspectivă, urmărind nu atât clarificări conceptuale și de ordin explicativ, cât anumite moduri de abordare a problemelor și anumite viziuni metodologice.

Ultima apariție editorială are în vedere — așa cum precizează Al. Tănase, coordonatorul volumului, în Cuvântul înainte : „dimensiunea axiologică a civilizației socialiste privită însă nu ca o problemă de axiologie pură, ci din punct de vedere al funcționării valorilor în sfera muncii, a economiei, a moralei și a etosului, la scară individuală și socială, în munca și viața tinerei generații, la nivelul culturii și în mobilitatea structurilor sociale” (p. 9), evidențierea superiorității civilizației socialiste ca singură alternativă viabilă la criza spirituală a civilizației de tip burghez.

Deși eterogene cele 12 studii care apar în volum, sub semnătura unor prestigioși cercetători afirmați în sfere diferite de cercetare, reușese să prezinte un tablou sinoptic al unei largi problematice privind construirea societății și civilizației socialiste în țara noastră. În ciuda spațiului relativ restrâns al volumului, ideile și temele abordate sînt foarte diverse, autorii oferind prin contribuțiile lor certe reușite științifice ale genului și în același timp o analiză multilaterală a celor mai diverse laturi și efecte ale procesului de edificare a civilizației socialiste contemporane. Printre acestea menționăm : *dimensiunile axiologice ale sistemului social-economic ; funcția socială a culturii în socialism ; discuții și orientări în umanismul contemporan ; umanizarea muncii și dezvoltarea potențialului cultural ale mediului de muncă ; practica și modelul*

etosului socialist ca alternativă a moralei și a sistemului de valori a societății de consum ; baza ontică a sistemului valorilor morale în socialism ; omul ca individ social și libera dezvoltare a individualității ca demers creativ al epocii socialiste ; sensul libertății în civilizația socialistă etc.

Firește, autorii nu și-au propus și nici nu era posibil, să abordeze totalitatea problemelor generate de edificarea societății socialiste și de rezonanța acestei vaste acțiuni în plan moral. Se remarcă în special efortul autorilor, în cea mai mare parte realizat cu succes, de a se păstra permanent pe coordonatele temei principale a volumului și de a prezenta unele laturi și semnificații ale crizei civilizației contemporane și, în acest context, de a evidenția superioritatea alternativei socialiste la această criză. Dealtfel, volumul se deschide cu un studiu semnat de Al. Tănase despre unele semnificații și alternative ale crizei civilizației contemporane, în care autorul prezintă diversele interpretări ale fenomenelor de criză din lumea contemporană, precum și perspectivele globale de interpretare a crizei și necesitatea unor criterii axiologice umaniste, subliniind că fenomenele de criză nu pot fi examinate în afara conflictelor sociale, a structurilor sociale și naționale specifice.

Considerind acțiunea umană mijloc de promovare a valorilor — omul fiind creator de valori atât la nivelul conștiinței, cât și la nivelul sistemului social-economic —, Ioan Iosep surprinde, în studiul său referitor la dimensiunile axiologice ale sistemului social-economic, diferențele care apar în acest domeniu între societatea capitalistă și cea socialistă și evidențiază superioritatea ultimei în promovarea valorilor progresiste.

Studiul semnat de Dan Cruceru, care tratează despre funcția socială a culturii în socialism, insistă asupra relației dialectice dintre social și cultural, privind obiectivele și sarcinile politicii culturale a partidului și statului nostru în etapa actuală, difuzarea în masă a culturii ca factor al formării și dezvoltării personalității, modalitățile de realizare a funcției sociale a culturii etc. Pe aceeași linie se înscrie și contribuția lui Ion Pascadl, care acordă o atenție deosebită raportului dintre „nevoi, interese și mobilități” în socialism, pe de o parte, și „inițiativă, reacție și decizie” în construcțiile valorice practice și teoretice, pe de alta. Din aceeași grupă de

probleme face parte și studiul Elenei Zamfir, care încearcă o clarificare a semnificației teoretice a conceptului de libertate, a statutului său științific, ca premisă necesară astăzi modului de formare a noii culturi socialiste, a raportului dintre libertate și responsabilitate în socialism.

Pornind de la ideea că socialismul nu poate atinge un înalt indice de civilizație ignorând problema calității vieții și în special a raporturilor dintre oameni, a calității oamenilor, Elena Cobianu prezintă în studiul său intitulat *Notă semnificativă morale ale relațiilor interumane în comunitatea cooperatistă*, unele probleme ținând de modul de viață al comunității cooperatiste, motivația participării la muncă și activitatea socială a c.a.p., respectul față de om, semnificațiile morale ale relațiilor familiale și interumane.

Analizei trăsăturilor umanismului contemporan și discuțiilor în jurul „umanizării muncii” i se acordă o atenție deosebită în studiul lui Cătălin Zamfir, care trece în revistă noile orientări umaniste cristalizate în societatea occidentală de pe poziții teoretice și ideologice diferite față de marxism, oprindu-se mai larg asupra soluțiilor de tip radical, reformist și de tip moral, evidențind, totodată, superioritatea proiectului socialist de umanizare a muncii, opus orientărilor existente în societățile capitaliste. În elucidarea acestor probleme o contribuție însemnată aduce și studiul lui Cătălin Mamali despre umanizarea muncii în socialism, analizată în contextul creării unui cadru și a unor forme socio-culturale noi ale muncii. Autorul își concentrează atenția asupra unor aspecte ale dezvoltării potențialului cultural al mediului de muncă în raport cu condițiile social-istorice concrete ale societății noastre, încercând să desprindă câteva din tendințele evoluției funcțiilor culturale ale muncii.

Merită de evidențiat și atenția pe care o acordă autorii, în câteva studii, aprofundării analizei dimensiunii axiologice a societății socialiste, aflată în opoziție cu societatea capitalistă. Astfel, practica și modelul ethosului socialist ca alternativă a moralei și sistemului de valori al societății de consum, precum și necesitatea unui nou model al ethosului socialist, pornind de la necesitatea edificării unui nou model axiologic, constituie tema studiului semnat de Fred Mahler. În același context, legitatea ce determină apariția unor noi valori morale în socialism, precum și

modul în care aceste valori se constituie într-un sistem specific socialismului sint evidențiate de Ljubomira Miroș în studiul *Baza ontică a sistemului valorilor morale în socialism*, apreciindu-se că morala socialistă constituie stadiul superior atins în procesul dezvoltării istorice a moralei.

În studiul semnat de Nicolae Bellu, *Omul ca individ social și libera dezvoltare a individualității ca demers creativ al epocii socialiste*, se clarifică conținutul unor categorii utilizate frecvent în literatura de specialitate: unitatea dintre logică și istoric în constituirea individualității, contradicțiile genezei individualității înțelegându-se ca produs al dezvoltării umane, individualizarea ca necesitate obiectivă a procesului de muncă, precum și dezvoltarea individualităților ca problemă morală a epocii socialiste.

Volumul se încheie cu un articol aparținând Adelei Becleanu Iancu, intitulat *Permanențe ale spiritualității românești*, sinteză de elemente de ordin social, moral, politic, estetic, științific, istoric-literar ale poporului român. Autoarea analizează trăsăturile devenite permanențe spirituale ale națiunii noastre, elementele livești, faptele și datele fiind tratate dintr-o perspectivă științifică originală.

În ansamblu, se poate afirma că majoritatea lucrărilor cuprinse în volumul *Civilizația socialistă. Dimensiuni și confruntări contemporane* reușesc să pună în lumină unele dintre rezultatele recente ale cercetărilor în domeniul eticii și axiologiei, puncte de vedere diverse urmărind cunoașterea științifică și, prin aceasta, rezolvarea și depășirea contradicțiilor și dificultăților în edificarea societății socialiste. Sintem totuși de părere că, pentru sporirea eficienței sociale a acestor abordări este necesar ca eforturile ce se fac pentru elucidarea problemelor care țin de perfecționarea etică a societății socialiste să fie realizate într-un mod corespunzător cerințelor actuale. Din acest punct de vedere apreciem că se impune o trecere mai hotărâtă de la nivelul abstract și înalt teoretic, care persistă, la o abordare în cercetarea științifică a acestor probleme mai directă, atât teoretică, cit și practic-aplicativă. În acest sens, credem că ar fi necesară o deplasare mai pronunțată a interesului către abordarea, cu metodele și tehnicile sociologiei, a problematicii ridicate de făurirea cu succes a unei civilizații și societăți socialiste autentice românești.

Florian Popa-Mieșan
D.P.M.B.

***Texte din gândirea social-politică progresistă românească
(1900–1944), vol. I, II (ediție îngrijită de dr. Mircea Măciu),
București, Edit. Albatros, 1979***

Volumul editat și prefăcut de dr. Mircea Măciu vine să satisfacă nevoia reală, mai ales a cititorului tânăr, de a cunoaște mișcarea de idei din secolul nostru, așa cum s-a manifestat în țara noastră. Scopul, mărturisit de altfel de editor în prefată, a fost acela de a oferi o imagine asupra gândirii sociale progresiste românești și în acest sens a avut în vedere o serie de lucrări de istorie, sociologie, politologie, economie.

Mircea Măciu surprinde câteva dintre trăsăturile gândirii social-politice autohtone din prima jumătate a secolului XX: spiritul obiectiv al analizei și cunoașterii științifice, confruntarea tezelor teoretice cu practica, cu fapte din viața reală, introducerea metodelor matematice în studiul fenomenelor sociale, folosirea, pentru prima dată, în cercetarea socială mondială a metodelor statistice, a unor procedee matematice, elaborarea unor tehnici și metode noi de investigație a proceselor sociale. Un alt element demn de a fi subliniat este interesul manifestat de oamenii de cultură din țara noastră, în perioada menționată, față de marxism. În afară de teoreticienii care își exprimau deschis adeziunea lor la doctrina și metoda marxistă, personalități reprezentative pentru spiritul de libertate românească (D. Gusti, P. Andrei, M. Ralea, A. Cludian, A. Oțetea) au folosit în cercetările și studiile lor principii ale materialismului dialectic și istoric. În acest sens, autorul antologiei oferă câteva exemple edificatoare în ce privește influența marxismului asupra gândirii și concepției unor sociologi și istorici români. „Materialismul istoric adoptat de istorici — spunea P. P. Panaitescu — a adus o lărgime de orizonturi, a fost un izvor bogat de experiențe” (vol. I, p. 63).

Un loc important în antologie îl ocupă lucrările menite să demonstreze vechimea, continuitatea și unitatea națională a românilor. În volum sînt prezenți marii noștri istorici Nicolae Iorga, Vasile Părvan, Gheorghe Brătianu, P. P. Panaitescu. Scopul urmărit de îngrijitorul ediției a fost acela de a scoate în evidență contribuția acestor cercetători pe baza investigării fenomenelor și datelor istorice, la dezvoltarea științelor sociale, precum și preocuparea pentru explicarea și interpretarea științifică a evenimentelor. Aici apare incontestabil meritul cercetătorului Mircea Măciu de a evidenția caracterul

științific al scrierilor unor istorici, care, în unele domenii, au făcut operă de pionierat pe plan mondial. Se relevă, astfel, procesele istorice în înălțuirea lor cauzală și, în același timp, legăturile și interacțiunile dintre istoria națională și istoria universală. În același timp este și o invitație pentru cercetătorii din domeniul istoriei și sociologiei să acorde un spațiu mai larg aspectelor filozofice din lucrările istoricilor noștri apărute în prima jumătate a secolului XX. Prefata ne prezintă și ne demonstrează, în același timp, perenitatea citorva ideilor care „străbat nu numai știința social-politică românească ci și literatura, teatrul, muzica, tot ce reprezintă creație spirituală” (p. XV).

Lucrările istoricilor cuprinse în volum sînt de mare actualitate și au o mare forță educativă. Argumentele și interpretările sînt valabile și astăzi în ceea ce privește trăinicia și stabilitatea locuitorilor de pe ambele versante ale Carpaților.

În baza unor fapte Vasile Părvan demonstrează continuitatea poporului român: „ca toate lucrurile trănice, întemeierea națiunii noastre nu s-a făcut așa dintr-o dată și pe neașteptate. Războaiele împăratului Traian al romanilor cu regele Decebal al dacilor n-a fost începutul ci încheierea întemeierii poporului nostru” (vol. I, p. 101). Ideea o regăsim și la Gheorghe Brătianu cînd vorbește de „Formarea poporului român... epilogul procesului de romanizare din sud-estul Europei” (vol. I, p. 125).

În același context sublinia și Nicolae Iorga: „aceasta face tăria poporului nostru, că n-a fost (nevoie de) nici o soluție de continuitate în dezvoltarea lucrurilor care s-au petrecut aici de la anul 2000 înainte de Christos pînă la apropierea anului 2000 după Christos. Este vorba de un popor care prin strămoșii săi are rădăcini de patru ori milenare; aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră” (vol. I, p. 185).

Cea de-a treia secțiune, intitulată *Idei privind bunăstarea, progresul și civilizația poporului român*, își propune să prezinte

aspecte fundamentale ale vieții economice și sociale românești din prima jumătate a secolului nostru : improprietățile țăranilor, evoluția societății românești și dezvoltarea capitalismului în țara noastră după 1864, legitimitatea socialismului în România.

Condițiile concrete în care s-a dezvoltat capitalismul la noi au determinat particularități în manifestarea fenomenelor și proceselor sociale. Analiza și interpretarea sociologică și filozofică au surprins caracterul contradictoriu și complex al schimbărilor sociale care s-au produs în epoca modernă din țara noastră. Fără a fi scutiți de erori metodologice și teoretice (raportarea evoluției societății românești la modelul occidental de societate, de pildă), gânditorii din prima jumătate a secolului nostru au investigat situația economică, culturală și socială, evidențiind specificul dezvoltării capitaliste în statul român. Astfel, ne sînt înfățișate fragmente sau lucrări ale unor gânditori marxiști, cum ar fi *Neobăgia* și *Un veac de frământări sociale*. Aplicarea principiilor materialismului dialectic și istoric la condițiile naționale, istorice și sociale din statul român a constituit o preocupare constantă a cercetătorilor marxiști, ceea ce a permis analiza științifică a etapelor, evenimentelor și fenomenelor din viața socială românească în înălțuirea lor logică și cauzală. După cum arată Mircea Măciu, această perioadă de afirmare a capitalismului este dominată de lupta pentru desăvîrșirea unității naționale, crearea infrastructurii, improprietățile țăranilor și dezvoltarea agriculturii. Burghezia, interesată în crearea condițiilor propice realizării idealurilor și obiectivelor ei, militează pentru înfăptuirea unei reforme necesare funcționării statului capitalist. Totodată, se înăsprește exploatarea maselor. Autorul antologiei evidențiază, în același timp, principalele momente din mișcarea muncitorească din prima jumătate a secolului nostru, acordînd un spațiu larg creării Partidului Comunist Român, acțiunilor și programelor sale. În volum sînt reunite articole și studii ale unor militanți ai partidului, ale unor personalități care aderau la ideologia comunistă. Articole semnate de Lucrețiu Pătrășcanu, Timotei Marin, Alex. Constantinescu, Panait Mușoiu, Petre Constantinescu-Iași, David Fabian dezbat diferite aspecte privind legalitatea partidului comunist, principiile organizării și conducerii, legătura par-

tidului cu masele, cu clasele sociale, toate acestea fiind investigate prin prisma cunoașterii realității românești, respingîndu-se tendințele de copiere sau de aplicare a unor modele valabile în alte condiții istorice și naționale. „Datoriile și drepturile membrilor cit și procedeele partidelor comuniste, scria Timotei Marin, sînt de obicei cunoscute ca formule de uzanțe practice în mișcarea comunistă internațională. Pe lângă aceasta însă, partidul comunist se folosește de aceste uzanțe internaționale în conformitate cu particularitățile acestei țări...” (vol. II, p. 206).

În același context, se înscriu și preocupările gânditorilor nemarxiști de a cunoaște și interpreta ideile socialismului științific. Sînt avute în vedere lucrări semnate de A. Claudiu, N. Petrescu și M. Ralea, semnificative pentru atitudinea mării majorități a intelectualilor români față de partidul comunist. Dealtfel, Mircea Măciu vine aici cu exemplificări din scrierile celor citați ca și ale altor gânditori, redînd modul în care au fost însușite tezele marxiste.

Ultima secțiune a volumului ne înfățișează acțiunea antifascistă a intelectualilor români, lupta lor pentru umanism și raționalism în cultură. Articole și studii aparținînd unor filozofi, istorici, scriitori și ziaristi dovedesc poziția fermă, hotărîtă a acestora față de fascism, lupta consecventă a partidului comunist împotriva fascismului, incompatibilitatea dintre profilul spiritual al poporului român și doctrina fascistă, respingerea teoriilor rasiste. Așa, de pildă, Mihai Ralea scria : „ceea ce deosebește un popor de altul e cultura lui specifică. Dar la aceasta contribuie cetățeni de origini foarte suspecte din punct de vedere purist național. Adevăruri, care încep să devie lecturi comune : repetiția lor, astăzi, nu e justificată decît de renașterea neașteptată a teoriilor rasiste, sprijinite însă pe aceleași învechite argumente” (vol. II, p. 403).

Antologia alcătuită de dr. Mircea Măciu reprezintă un instrument util și valoros atît pentru cercetătorul primei jumătăți a secolului nostru ca și mai ales, pentru tînărul cititor care descoperă texte ce aparțin unor gânditori, mai puțin cunoscuți astăzi și, totodată, are posibilitatea să-și reconstituie o imagine adecvată despre mișcarea intelectuală din perioada menționată.

Constantin Schifirnel

Centrul de cercetări pentru problemele tineretului

G. V. Osipov, *Teoria i praktika sofiologhiceskih issledovanii v SSSR (Teoria și practica cercetărilor sociologice în U.R.S.S.),* Moscova, Edit. Nauka, 1979

Apărută recent, sub egida Institutului de cercetări sociologice al Academiei de Științe a U.R.S.S., lucrarea lui G. V. Osipov se impune ca un punct de referință deosebit de semnificativ în ansamblul eforturilor sociologilor sovietici de a sintetiza experiența teoretică și practică dobândită până în prezent în cimpul afirmării sociologiei marxiste ca o știință cu un statut epistemologic original, ca o disciplină capabilă să răspundă exigențelor ridicate de dinamismul vieții sociale concrete. Așa cum relevă autorul, „analiza sociologică marxistă a proceselor vieții sociale scoate la iveală natura (esența) socială a fiecăruia dintre fenomenele examinate, locul lor în sistemul relațiilor sociale (dependența cauzală) și rolul (funcția) lor în procesul evoluției istorice” (p. 7), ceea ce implică, din punct de vedere metodologic, necesitatea analizei raporturilor existente între sociologie și materialismul istoric. Făcând un bilanț al dezbaterilor desfășurate în jurul acestui raport, Osipov consideră că „materialismul istoric, ca teorie sociologică generală, a demonstrat științific necesitatea studierii atât a legilor de funcționare și dezvoltare a societății ca tot unitar, în cooperarea tuturor laturilor ei (economică, socială, ideologică și politică), cât și a diferitelor sisteme de relații sociale, clase sociale, grupuri sociale și indivizi — principalii subiecți ai acestor relații sociale” (p. 13). Din acest punct de vedere, sociologia nu echivalează cu un „sistem de științe” și nici nu este reducibilă la o „a patra componentă a marxismului”, ci ocupă un loc aparte în sistemul științelor sociale, studiind legitățile de funcționare și dezvoltare a societății, „însă sfera acestor probleme este limitată la specificul obiectului cercetat” (p. 164). Astfel, antinomia postulată de unii teoreticieni — materialismul istoric interpretat fie ca filozofie, fie ca sociologie — îi apare lui Osipov, în lumina cercetărilor concrete realizate în U.R.S.S., drept lipsită de valabilitate: „Ca știință despre cele mai generale legi materialist-dialectice ale dezvoltării societății, materialismul istoric se contopește cu filozofia marxist-leninistă, iar ca *teorie sociologică generală*, respectiv ca teorie a dezvoltării istorice a societății, este o componentă organică a sociologiei marxist-leniniste, fundamentul ei teoretico-metodologic și cognitiv” (p. 172, *subl. ns.*).

Aceasta fiind perspectiva adoptată de Osipov în privința determinării gradului de autonomie și specificitate ale sociologiei marxiste, lucrarea sa urmărește analiza constituirii și dezvoltării cadrului teoretico-metodologic al disciplinei, surprinderea relevanței sociologice a contribuțiilor intelectuale ale clasicilor materialismului istoric (cap.: *K. Marx și Fr. Engels, întemeietorii sociologiei științifice; V. I. Lenin și știința sociologică*). Este realizată totodată o investigație minuțioasă asupra dezvoltării sociologiei în U.R.S.S., a principalelor etape traversate pe drumul maturizării și recunoașterii sale depline ca știință socială, sint analizate cercetările sociologice efectuate și rolul lor în construcția societății socialiste dezvoltate în U.R.S.S., ca și direcțiile principale de studiu în prezent și în viitor. Dintre principalele realizări ale sociologiei sovietice, sintetizate de Osipov, reținem lucrarea în două volume *Sociologia în U.R.S.S.* (1966), conținând rezultatele unor cercetări empirice desfășurate asupra legităților, formelor lor de manifestare și mecanismelor de dezvoltare din societatea sovietică. Deceniul care a urmat apariției acestei lucrări a confirmat tendința de maturizare a cercetărilor sociologice concrete și abordările lor în cadrul unor teorii specifice, ceea ce „a permis înțelegerea obiectului științei sociologice marxist-leniniste ca știință despre legile sociale generale și specifice ale funcționării și dezvoltării formațiunilor social-economice, mecanismelor de acțiune și formelor de manifestare a acestor legi în activitatea unor indivizi, grupuri sociale, clase și popoare” (p. 46—47). S-a realizat în egală măsură o creștere a gradului de rafinare a metodologiilor utilizate, precum și o deschidere progresivă spre interdisciplinaritate.

Principalele probleme aflate în fața cercetărilor sociologice în U.R.S.S. sint, după G. V. Osipov, următoarele: problemele sociale ale creării bazei tehnico-materiale a comunismului, problemele sociale ale muncii (mecanismele sociale și psihosociologice de apropiere a grupurilor sociale potrivit condițiilor, caracterului și conținutului muncii), problemele sociale ale colectivelor de muncă, problemele sociale ale modului de viață (mecanisme sociale și sociopsihologice de formare a individualității omului nou în viața cotidiană, înlăturarea elementelor de inegalitate dintre bărbat și femeie, stabilirea unor forme comuniste în viața cotidiană și în sfera pres-

tărilor de servicii). Alte seturi de probleme le reprezintă: structura socială și relațiile sociale, structura socioprofesională a societății, organizarea social-politică a societății, problemele sociale ale conștiinței sociale, educarea omului societății comuniste. Pe baza experienței concrete de cercetare acumulată de sociologii sovietici, G. V. Osipov distinge principalele etape ale analizei sociologice: analiza sistemului factorilor principali și indirecti care determină formarea intereselor și relațiilor umane în condițiile concrete de loc și de timp (cu ajutorul metodelor statistice, al metodelor de investigație socială, al analizei documentare); stabilirea legăturii concrete legice dintre acțiunea condițiilor și factorilor sociali, pe de o parte, și conștiința și activitatea socială practică a oamenilor, pe de altă parte (prin anchete și teste, cu ajutorul metodelor care determină gradul de corelare dintre aprecierile subiective obținute în urma anchetelor și realitatea propriu-zisă).

Remarcabile prin bogăția informației adusă în discuție, prin forța analitică și talentul de sintetizare ni se par capitolele consacrate de G. V. Osipov obiectului și orientărilor teoretice ale sociologiei burgheze contemporane, precum și problemelor empirice ale cercetărilor și orientărilor politice ale sociologilor burghezi. La fel de substanțial și de cuprinzător se prezintă și capitolul de analiză a concepțiilor social-politice în condițiile crizei generale a capitalismului și revoluției științifice și tehnice, în care autorul reușește o critică demistificatoare a principalelor variante ale ideologiei tehnocratice, inclusiv a metamorfozelor sale de tipul „filozofiei economiei sociale” elaborată de Daniel Bell. Oferind o periodizare a dezvoltării sociologiei burgheze, Osipov dis-cerne cu finețe dilemele și contradicțiile acesteia, conflictul dintre tradiția teoretic-speculativă și orientarea empirică tot mai accentuată, considerând justificată observația lui Karl Mannheim după care sociologia americană se face vinovată de un anumit „ascetism metodologic” care „fie că o împiedică să formuleze teorii generale, fie că izolează aceste teorii de cercetarea practică” (p. 70). Autorul supune unei analize critice principalele teorii și modele dezvoltate în cîmpul sociologiei burgheze observînd faptul că aceasta constituie o combinație a unui număr infinit de extreme: „normativism-psihologism”, „sistemism-interacțiune”, „naturalism-subiectivism”, „teoretizare abstractă-empirism”, „conservatorism-radicalism”, „ordine-conflict”, „scientism-umanism” etc. Cu același spirit intransigent, G. V. Osipov realizează o abordare critică a concepțiilor sociologice ale „neomarxismului”, în care înglobează „toate construcțiile teoretice burgheze și proburgheze care folosesc aparatul social, categorial și conceptual al lui Marx în scopul denaturării ide-

liste a doctrinei marxiste, în scopul golirii sale de esență a revoluționară, în ultimă instanță în scopul transformării marxismului într-o variantă oarecare a concepției de conservare a capitalismului” (p. 109). Sînt integrați acestei direcții sociologi și filozofi destul de diferiți din punctul de vedere al opțiunilor teoretice ca și al angajamentelor practice-politice, precum T. B. Bottomore, J. P. Sartre, H. Lefebvre, L. Goldmann, ceea ce, după părerea noastră, este de natură să genereze o anumită ignorare a nuanțelor, o tentație a unei critici globale ce riscă să piardă sensul adeseori profund *anticapitalist* și *antitehno-crație* al exponenților direcției sus-menționate.

În legătură cu semnificația cercetărilor empirice în sociologia occidentală, G. V. Osipov constată că unele dintre acestea, „realizate la un nivel științific destul de ridicat, au și în prezent o importanță aplicativă și metodologică” (p. 121), ceea ce îi permite autorului să-și expună propria atitudine în raport cu: rolul teoriei în cercetarea empirică, ramurile cunoașterii sociologice și specializarea profesională în domeniul sociologiei în S.U.A., problemele sociale ale societății americane contemporane și cercetările sociologice, poziția civică și orientările politice ale sociologului, criza sociologiei burgheze contemporane. În legătură cu chestiunea responsabilității civice a sociologului, Osipov remarcă funcția pozitivă a *sociologiei radicale*, care denunță inechitățile sistemului capitalist, „indeamnă la rațiune și umanism, apelează la grupurile sociale ca și la factorii de creștere a activismului politic al individului”, observînd însă blocajul acestora în acest punct, faptul că nu reușește depășirea cadrului *criticii* Establishment-ului.

Ultimele capitole ale lucrării lui G. V. Osipov vizează determinarea obiectului și structurii sociologiei marxiste, a raporturilor dintre acțiunea legilor obiective și activitatea socială a oamenilor, precum și depistarea indicatorilor evoluției sociale și ai planificării.

Întemeiată pe o solidă bibliografie a literaturii sociologice din U.R.S.S. (p. 263—340), lucrarea lui G. V. Osipov semnifică, indiscutabil, o contribuție meritorie la dezvoltarea sociologiei sovietice contemporane, atît în sensul aprofundării aparatului său conceptual și metodologic, cît și în direcția implantării sale tot mai eficiente în problematica realității sociale concrete.

Vl. Tismăneanu
Laboratorul de sociologie al IPCT

Edward Erazmus, *Metodologiczne problemy didaktyki nauk politycznych (Probleme metodologice ale didacticii științelor politice)*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977

Nivelul actual al științelor politice implică, cum este și firesc, noi reflexii teoretice și metodologice, generate de cerința aprofundării continue a acestui domeniu în plină dezvoltare al cunoașterii umane.

Atrăși de importanța și rolul crescând al științelor politice, specialiști din diferite țări se consacră tot mai mult studierii și clarificării unora sau altora dintre multiplele aspecte ale acestora, contribuind, prin cercetările lor, la afirmarea circuitului internațional de idei în acest domeniu.

Pe această linie se înscrie și lucrarea specialistului polonez Edward Erazmus, consacrată unor abordări strict teoretice (în primele trei capitole), ca și unor interesante reflexii pe tema principiilor, formelor și metodelor celor mai adecvate în vederea studierii științelor politice (ultimele trei capitole ale lucrării).

Apărută sub egida Editurii științifice de stat din R. P. Polonă, este destinată mai ales acelor cadre didactice care se ocupă nemijlocit de educația politică în școlile de învățământ superior.

Scopul lucrării, declarat de însuși autorul acesteia, îl constituie încercarea de a concilia două tendințe ce apar mai pregnant: 1. aceea de evidențiere a stadiului metodologiei științelor politice și 2. cea de reflectare a teoriei cunoașterii contemporane (p. 6). Prin aceasta, lucrarea depășește interesul strict al factorilor implicați direct în făurirea educației politice prin intermediul școlilor de învățământ superior, ea adresându-se, deopotrivă, activiștilor, propagandiștilor și cercetătorilor din domeniul științelor politice.

Bazindu-și analiza conținutului științelor politice, îndeosebi, pe realitățile social-politice din Polonia, autorul precizează că specificul și caracterul complex al obiectului științelor politice sunt determinate de o întreagă structură de categorii politice, care conferă acestei discipline trăsături proprii, individualizând-o.

După opinia autorului, dificultatea problemei rezidă în stabilirea liniei de demarcație între categoriile politice și celelalte categorii. Realizarea țelurilor politice depinde de gradul în care studenții reușesc să gindească într-un sistem de categorii proprii științelor politice, necesitate determinată, pe de o parte, de împrejurarea că acestea se află în centrul atenției, iar pe de alta, de împrejurarea că ele sunt examinate în contextul categoriilor materialismului istoric (p. 16).

În rindul categoriilor materialismului istoric, autorul enumeră: „*existență socială, conștiință socială, formațiune social-economică, relații de producție, bază și suprastructură, revoluție socială, stat și sistem politic, orinduire, tipuri și forme de proprietate, consum etc.*” (p. 17).

Referitor la categoriile politice, autorul apreciază că acestea reprezintă, pe de o parte, componente ale materialismului istoric, iar pe de alta, definesc trăsături esențiale ale vieții politice. În pofida faptului că în general categoriile materialismului istoric sunt categorii cu un caracter sociologic general, precizează, în continuare, E. Erazmus, o parte a acestora, ca de exemplu: *statul, revoluția*, intră în componența sistemului de noțiuni aplicate în științele politice.

Din rindul categoriilor politice, autorul evidențiază pe cele de: „*politică, fapt și fenomen politic, proces politic, sistem și putere politică, stat și aparat de stat, partide și sisteme de partide, organe ale puterii și organe reprezentative, cultură politică și regim politic, sistem politic, economic și social, dictatura burgheziei, democrație, centralism democratic etc.*” (p. 17—18).

Din primul capitol al cărții, autorul ne informează că în literatura de specialitate se confruntă două concepții pe tema rolului și formării de noțiuni în procesul studierii bazelor științelor politice: 1. *instrumentală*, care tratează noțiunea drept instrument auxiliar în sprijinul înțelegerii conținutului lecțiilor și prelegerilor și 2. *finală*, care fundamentează cerința formării de noțiuni din punctul de vedere al importanței acestora pentru dezvoltarea intelectuală și ideologic-educativă a studenților.

În același capitol, autorul abordează problema *normelor și valorilor politice* care fac parte din sistemul valorilor politice în general, adică al acelor valori care constituie țelul aspirațiilor unor clase și grupuri sociale.

Normele politice vizează întotdeauna realitatea politică concretă (*democrație, stat, partid, egalitate politico-juridică etc.*). Ele sunt sub aspectul conținutului și formelor, dependente față de clasele sociale.

În afară de acestea, afirmă autorul, există *valori politice fundamentale* (*egalitate, dreptate, umanism, libertate, bunăstare, pace etc.*), al căror conținut se schimbă în funcție de orinduirile sociale în care sunt aplicate. Se observă însă că au apărut și noi categorii cu un con-

ținut distinct (*patriotism, naționalitate, coexistență, comunism, revoluție socialistă, centralism democratic* etc.).

Potrivit opiniei autorului, în procesul studierii conținutului științelor politice trebuie luate în considerare principiile și metodele marxiste ale dezvoltării sociale, principiile teoriei politice marxiste, cerințe ce rezultă din faptul că structura conținutului bazelor științelor politice se deosebește de celelalte discipline din sfera științelor sociale predinate în școlile de învățământ superior.

Autorul rezervă un paragraf distinct principiului integrării conținutului și valorilor politico-ideologice (p. 48—61), principiu ce presupune tratarea unitară a procesului de formare, studiere și educare în domeniul bazelor științelor politice. Apar aici o serie de dificultăți care constau atât în înrudirea conținutului bazelor științelor politice cu cel din domeniul filozofiei, sociologiei, dreptului etc., cât și în faptul că esența integrării nu este înțeleasă unitar, în sensul că, uneori, principiul integrării se identifică cu corelația lor — așa cum rezultă din literatura de specialitate — precizează E. Erazmus.

Deși, pînă în prezent, nu se poate vorbi de o concepție unitară în realizarea procesului de integrare, un aspect este clar, acela că prin *integrarea științei și a valorilor ideologice* nu trebuie să se înțeleagă o *îmbinare eclectică* a cunoștințelor cuprinse în programul privind studierea economiei politice, filozofiei marxiste și bazelor științelor politice. De asemenea, integrarea acestor valori nu presupune includerea eclectică, în programul științelor politice, a tuturor cunoștințelor din domeniul teoriei statului și dreptului, sociologiei, istoriei moderne sau economiei politice (p. 50).

Capitolul al II-lea al lucrării (p. 70—127) reține atenția prin abordarea pertinentă a unor probleme teoretice actuale, ce apar în procesul formării educației politice: *ideologia și idealul educațional, funcțiile bazelor științelor politice, corelația dintre idealul educațional și felurile educației* etc.

În paragraful destinat funcțiilor bazelor științelor politice (p. 94—112), autorul analizează: 1. *unele aspecte teoretice ale modelului de cetățean al Poloniei populare*; 2. *felurile educației politice*; 3. *conținutul noțiunii de model de cetățean*.

Analizînd condițiile social-politice actuale ale R.P. Polone, aflată în plin proces de edificare a societății socialiste dezvoltate, autorul apreciază că „modelul de cetățean, înțeles ca o categorie politică și pedagogică, conține atât componente ale idealului educațional cât și ale modelului de cetățean, ca o personalitate politică complexă” (p. 94). În acest context, se precizează că „modelul de cetățean — ca

om care trăiește în Polonia populară — are mai multe trăsături specifice decît idealul educațional general. De aceea, scopul educației cetățenești este acela al formării trăsăturilor unui om multilateral dezvoltat în cadrul sistemului de învățămînt și instructiv-educativ al țării” (p. 94—95).

Componentele *modelului de cetățean* sînt științele politice și dreptul. Cu alte cuvinte, noțiunea de *cetățean* se folosește într-un sens politico-juridic (p. 96), avînd valențe pe planul ambelor discipline.

Capitolul al III-lea (p. 127—189) examinează aspectele propagandei socialiste. În concepția autorului, sarcinile de bază ale acesteia sînt, în special, cele de formare a opiniei publice. În acest sens se remarcă o serie de funcții importante pe care ea le îndeplinește: „informativă, inspiratoare, interpretativă, integratoare sau dezintegratoare, educativă” etc. (p. 127—128).

Un paragraf distinct în cadrul acestui capitol este consacrat corelației dintre învățămînt și propagandă, dintre studierea bazelor științelor politice și propaganda socialistă. Atît în cazul propagandei, cât și al studierii bazelor științelor politice — se precizează în lucrare — o problemă deosebit de importantă este justa alegere a metodelor de realizare a acestora.

Capitolele 4, 5 și 6 abordează detaliat principiile, formele și metodele studierii bazelor științelor politice, autorul precizînd că nu există o linie de demarcație precisă între metodele cercetării științifice și cele ale studierii științelor politice. În aceste capitole, îndeosebi în capitolele al 5-lea și al 6-lea, sînt înscrise unele fapte rezultate nemijlocit din practica procesului de învățămînt superior din Polonia, în domeniul bazelor științelor politice.

În ansamblul ei, lucrarea este unitară, cu toate că la prima vedere s-ar părea că avem de-a face cu o problematică prezentată fragmentat: metodologie, teorie și practică.

Impresia de început dispare după lecturarea atentă a lucrării care, spre meritul autorului ei, înfățișează cu multă claritate o serie de noțiuni și concepte, contribuind la corecta înțelegere a acestui domeniu de activitate ce necesită un efort pertinent de studiu, meditație și practică.

Evident, după părerea noastră, analiza ar fi putut fi dusă mai departe, în special în ce privește unele categorii ale științei politice. Astfel, conținutul unor categorii, cum ar fi: *coexistență, revoluție socialistă, sistem politic* ș.a., este influențat și determinat tot mai mult de realitățile noi ale epocii contemporane, de experiența tinerelor țări independente, a statelor etc. Apar categorii noi, ce se cer studiate și interpretate prioritar în sistemul noțional cum ar fi: *noia ordine economică și*

politică mondială, democratizarea relațiilor internaționale, noua unitate a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, iar alte categorii își dovedesc permanența și viabilitatea, socialismul întărindu-le și conferindu-le un conținut tot mai bogat : națiunea, indepen-

dența, suveranitatea, egalitatea statelor, solidaritatea internațională, umanismul revoluționar socialist etc.

dr. Eugenia Ștefan
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Leon Poliakov, *Le Racisme*, (Collection „Point de Depart”), Paris, Edition Seghers, 1976

Leon Poliakov și colaboratorii săi * — Christian Delacampagne și Patrik Girard — își propun o analiză detaliată, din perspectiva gândirii științifice contemporane, a rădăcinilor rasismului și a istoriei sale, precum și o succintă prezentare a unor interpretări ce privesc acest fenomen de pe poziția unor discipline particulare ca biologia, antropologia culturală și psihanaliza.

Cercetător binecunoscut pentru preocupările sale privind geneza și istoria rasismului — domeniu în care este specializat — L. Poliakov ține să precizeze faptul că „deși în lumea noastră contemporană (...) savanții, la fel cu toate celelalte autorități intelectuale sau morale condamnă rasismul cu cea mai mare severitate” (p. 145), există o „supraviețuire în timp” a acestuia, o anume „perenitate latentă” care face ca „aproape toate formele de opresiune să pară legale în ceea ce privește rasele inferioare”. Autorii argumentează cu date istorice, analize social economice și date etnografice faptul că gândirea occidentală — de-a lungul istoriei sale — a „amenajat efectiv terenul tuturor acestor înecăuți”. Ei au avut în vedere nu numai formele de rasism devenite, într-un fel, tradiționale (de natură religioasă, biologică) manifestate de-a lungul secolelor împotriva evreilor, protestanților sau negrilor, cu odioasele lor consecințe asupra evoluției umanității și a conștiinței, dar și forme mai noi de rasism, mai mult sau mai puțin voalate, neoficiale sau oficiale, manifestate față de muncitorii imigrați în Europa occidentală (Franța mai ales) din țările în curs de dezvoltare.

Analiza întreprinsă de cercetătorii francezi asupra genezei și istoriei rasismului este cu atât mai oportună în literatura și dezbaterile teoretică contemporană cu cât în Franța, ca și în alte țări occidentale, încep să se mani-

feste tot mai activ grupuri de dreapta care, constituite în asociații ultraconservatoare (GRECE-Franța), susțin teorii despre rasă și elitism politic, folosind modele bazate pe ultimele descoperiri biologice pentru a justifica clasificarea oamenilor în categorii sociale ierarhizabile, pentru a grupa oamenii în inferiori și superiori.

În acest context este explicabil faptul că Leon Poliakov și colaboratorii săi pornesc de la teza după care „rasismul nu este mort”, ci doar „mai bine camuflat ca altă dată”, cu atât mai periculos cu cât rămâne ascuns după antirasismul oficial, manifestându-se la toate nivelurile ideologiei. Cu toate acestea, autorii lucrării lui să menționeze faptul că, după al doilea război mondial „a avut loc un reviriment total în ceea ce privește atitudinea generației noastre față de cea a bunicii noastre în imensa problemă a raselor”, arătându-se optimiști în continuare cu condiția „de a se lupta în cunoștință de cauză împotriva vechilor obsesii rasiale”.

Structurată în trei părți, lucrarea înfățișează, din diverse unghiuri de vedere, „anatomia” fenomenului, constituirea primelor idei cu caracter discriminatoriu față de alte comunități umane și consolidarea lor în timp, funcție de o serie de factori obiectivi : procesul realizării statelor naționale (Spania, Germania), constituirea relațiilor economice capitaliste și consolidarea imperiilor coloniale, dezvoltarea științelor omului (antropologia, biologia, lingvistica).

Arătând că „rasismul nu cade din cer”, ei pornesc de la „constatarea faptului real că nu toți oamenii sînt identici” (p. 24), autorii disting între *etnocentrism* („atitudine universală, prezentă în toate societățile și în particular în acelea în care au avut loc contacte reduse cu restul lumii” — p. 30) și *rasism* („atitudine care constă în a extrage trăsăturile intelectuale sau morale ale unui grup uman drept consecințe directe ale caracteristicilor sale fizice sau biologice” — p. 23).

* Cercetători în cadrul grupului de studii asupra rasismului al C.N.R.S. (Centre National des Recherches Scientifiques).

Autorii remarcă multitudinea aspectelor teoretice și practice sub care se manifestă rasismul, subliniind rolul nelast al antropologiei și biologiei în faza de constituire a rasei, bazându-se pe date și observații superficiale, apologetii s-au grăbit să justifice o clasificare pseudostințifică a speciei umane prin enunțarea unor judecăți de valoare care puneau în inferioritate diferite grupuri de oameni, singurul argument fiind extrapolarea unor particularități de ordin fizic (culoarea pielii, forma nasului, structura craniană) asupra trăsăturilor morale și spirituale. Leon Poljakov arată pe bună dreptate în acest sens că „rasistul este cel care creează rasa în sensul sociologiei al termenului” (p. 22), întrucât el atribuie rasei (în sens social) „o forță cauzală pe care aceasta n-o are în realitate și care nu se găsește instituită decît prin afirmația rasistului însuși” (p. 24). Arătînd că diferențele semnificative dintre oameni sînt de natură culturală, lingvistică, de ordin religios sau istoric dar în nici un caz biologic, autorii precizează o idee pe care o reiau, apoi, de-a lungul întregii lucrări și anume, faptul că pretențiile științifice ale unor asemenea ideologii au o finalitate clară, mai mult practică decît teoretică : „... rasistul nu este un contemplativ — arată autorii — el are nevoie doar de cîteva idei forță pentru a justifica exaltarea rasei sale, denigrarea altora, exterminarea lor sau dominația unei minorități”.

Realizînd o trecere în revistă a diferitelor manifestări discriminatorii între diverse comunități umane, așa cum ele sînt redată de istoria omenirii, autorii evidențiază, în cea de-a doua parte a lucrării, că deși se pot identifica de-a lungul istoriei civilizației europene elemente de ostilitate între diferite comunități, concepții discriminatorii mai mult sau mai puțin elaborate (precum protorasismul Egiptului antic), acestea aveau în mod predominant o motivație religioasă (monoteismul ebraic), militară (reacția populației băstinașe împotriva mercenarilor evrei din armata invadatorilor persi) sau politică (lupta pentru putere a unei dinastii împotriva alteia, fapt care împărțea comunitatea respectivă în tabere divergente pentru multe generații).

Avansînd teza unui poligenism al genului uman, după care acesta ar avea mai multe origini, D'Isaac de la Peryère și François Bernier devin în Europa secolului al XVIII-lea precursorii viitoarelor teorii rasiste, concepțiile lor protorasiste avînd încă un înveliș religios. Afirmînd existența a patru-cluci specii sau rase de oameni „a căror diferență este atît de notabilă încît poate servi drept justificare pentru o nouă diviziune a pămîntului”, cei doi autori, independent unul de celălalt, utilizează pentru prima dată termenul de „rasă” în sensul său modern. Secolul al XVIII-lea, prin excelență contradictoriu,

pune în discuție, pe de o parte, puterea și credința, critică absolutismul monarhic, dogmele creștine și fanatismul, manifestîndu-se printr-o largă mișcare de idei care militază pentru antimonarhism, denunțarea sclavajului și toleranță religioasă. Disociînd, în esență, religia de moralitate, spiritualitatea secolului al XVIII-lea modifică la scară europeană natura relațiilor dintre oameni, dintre occident și restul lumii, conducînd la emanciparea politică a unor grupuri umane (evrei, protestanți). Pe de altă parte însă, necesitatea de a justifica inegalitatea dintre oameni aduce argumente nu doar din planul istorico-cultural ci, tot mai mult, din cel „rasial”, accentul fiind pus pe caracterul determinant al diferențierilor de natură biologică, teză care devine, în virtutea unui obiectivism vulgar baza „științifică” a viitoarei ideologii rasiste. Franța devine astfel laboratorul principal al unor judecăți discriminatorii asupra genului uman. Elita intelectuală a ultimelor decenii ale secolului al XVIII-lea, părăsind viziunea istorică asupra lumii, execută un „salt ideologic” făcînd din lupta raselor explicația — cheie a istoriei universale, motivul principal al neînțelegerilor sociale și politice dintre burghezia în ascensiune și aristocrația franceză, motorul principal al progresului istoric.

Contextul social-politic și intelectual al secolului al XIX-lea aduce noi argumente pentru a diferenția în chiar cadrul „rasei albe”, „rasei pure”, pînă atunci monolitice, mai multe „subrase”, în virtutea distincției descoperite de lingvistică între limbile indoeuropene (ariene) și cele semitice. Aceste noi „argumente” devin curînd „dogme imperative” ale ideologiei rasiste în proces de consolidare la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Paralel cu întărirea rasismului în Statele Unite și Africa, unde omul alb își arogă în virtutea culorii dreptul de a fi stăpîn, în Europa, dar mai ales în Franța, indaismul se transformă dintr-o comunitate de altă religie într-o rasă, evreii fiind considerați, sub influența arianismului, tot mai adesea o rasă inferioară. Întîi li s-a atribuit evreilor, organizarea unui vast complot iudeomasonic împotriva Bisericii Creștine, apoi, asimilarea lor cu capitalismul; ulterior poliția țaristă susținea teza după care „Revoluția rusă era opera revoluționarilor evrei așa cum instaurarea capitalismului în Europa fusese opera bancherilor evrei”. Secolul al XIX-lea și apoi secolul al XX-lea își argumentează ideile rasiste nu pe diferențieri antropologice sau pe cele de natură socio-juridică ci pe criterii psihologice, opunînd așa-numitului spirit evreu mentalitatea ariană.

Triumful nazismului în 1933 și perioada neagră în istoria omenirii instaurată de acesta își începe existența făcînd din antise-

mitism instituție de stat. Excluderea evreilor din funcțiile publice, interzicerea căsătoriilor mixte precum și legea de la Nürnberg nu constituiau decât preludivul odiosului proiect nazist enunțat de Hitler în 1933 și care avea să fie pus în practică, ducând la exterminarea a milioane de evrei, țigani, polonezi, ruși etc. printr-un mecanism de omucidere perfect pus la punct.

Dacă de-a lungul istoriei omenirii concepțiile discriminatorii asupra diferitelor comunități umane și-au schimbat criteriul de apartenență (religioasă, social-politică, antropologică sau biologică) căutându-și consolidarea teoretică în observații sumare ale unor științe umane tendențios interpretate, secolul al XX-lea, în pofda progresului material și spiritual dobândit de omenire aduce asupra acestuia genocidul, transpunerea în practică a ideologiei rasiste. „Occidentul — arată autorii lucrării — sacrifică valorile sale cele mai nobile miturilor celor mai absurde și desăvârșite astfel, se poate spune, falimentul său spiritual”.

Punind în discuție diferitele interpretări date rasismului — biologică, socioeconomică, psihologică, Leon Poliakov, C. Delacampagne și G. Patrik se arată nemulțumiți de perspectiva unilaterală pe care aceste discipline, luate separat nu reușesc s-o depășească; ei nu neagă însă un anume raport de condiționare în care fenomenul studiat se află față de aceste aspecte ale vieții. Pornind de la

teza că evoluția rasismului este legată de evoluția culturii (cea europeană mai ales), autorii consideră că rasismul maschează un conflict psihologic care ar caracteriza întreaga societate occidentală pe măsura modernizării sale.

★

Fără îndoială, lucrarea menționată este deosebit de utilă prin datele și comentariile originale privind geneza și evoluția fenomenului în discuție până la formele sale cele mai odioase. Credem însă că autorii, părăsind perspectiva strict științifică a abordării rasismului și rămânând tributari unei anumite poziții ideologice de negare a contribuției pe care gândirea marxistă a adus-o în explicarea acestui fenomen comit o serie de exagerări.

Astfel, nu putem fi de acord cu afirmația, cel puțin exagerată după părerea noastră, ținând seama de evoluția gândirii marxiste în Franța deceniului opt, după care pentru „sociologii de inspirație marxistă individul nu există sau nu este decât o simplă marionetă manipulată de structurile sociale” întrucât el ar ignora rolul structurii psihice și al culturii.

Argentina Fîruță
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Jean-Marie Auzias, *Anthropologie contemporaine. Expérience et système*, Presses Universitaires de France, 1976

Cartea francezului Jean-Marie Auzias e în măsură să rețină atenția cititorilor avizați din țara noastră, prin comentariul pertinent, de remarcabilă sinteză, asupra opțiunilor, dezideratelor, orientărilor cu care se confruntă gândirea antropologică contemporană, analizată de autor dintr-o perspectivă declarat sistemică și experimentală. De fapt, prin conținutul de idei al lucrării, se probează un discurs care problematizează convingeri sau idei ale omului de știință, progresele sau incertările desfășurate în antropologia actuală.

Din cuprinsul cărții (structurată în 4 părți și 12 capitole), desprindem câteva aspecte importante, de real interes și actualitate științifică ce coincid nu numai cu abordarea preferențială a autorului ci mai ales sînt compatibile cu o tratare hermeneutică, deși contro-

versată: definirea antropologiei ca știință, utilizarea teoriilor antropologice în sfera politicului, considerații deontologice și teoretico-metodologice, noi puncte de vedere cu referire la cele mai recente domenii de investigație antropologică.

Demersul științific (cap. I *Moduri de gândire*) începe cu precizarea poziției și evoluției antropologiei în ansamblul științelor sociale, subliniind paradoxul aparent între tendința de interdisciplinaritate și în același timp de autonomizare a științei respective, ce conturează și definesc fără echivoc conținutul antropologiei moderne. După opinia autorului, antropologia e în măsură să ofere cadrul unei înțineri totale, integratoare care să aibă în centrul atenției omul: „Omul, *anthropos*, are un *logos*, posedă un discurs asupra

lui însuși iar antropologia va fi în acest sens discursul discursului, adică un metalimbaj *sui-generis* ce are menirea să explicitizeze umanul în multilateralitatea determinărilor sale. Prin urmare, antropologia apare ca discurs asupra omului, pronunțat de om, din care rezultă o dialectică a sistemelor și experiențelor. Omul, considerat subiectul-princeps al științelor sociale, poate transforma conținutul acestei discipline devenind „o nouă enciclopedie care refuză însă enciclopedismul” (p. 88).

Noua disciplină devenind treptat un continent autonom, considerăm oportună intervenția autorului de a arăta cum acest continent al gândirii moderne ajunge să-și găsească metode de existență originale, cum își cucerește independența și „cum se reîntoarce în timp pentru a-și recunoaște istoria sa”. După cum el însuși afirmă, Auzias încearcă să degajeze gândirea, să distingă „filozofia acestei nonfilozofii care revendică un timp prin practica sa reconcilierea între particularitățile fiecărei culturi și universalitatea planetei a sistemului fiecărei culturi” (p. 18). Plecând de la opțiunea mărturisită expres: „Antropologia vrea să fie știința culturilor umanității întregi” (p. 17), autorul avansează ideea potențialității sale de a realiza din mai multe sisteme de cultură un sistem unic ce trebuie să rezulte dintr-o gândire globală a ansamblurilor, similară, împreună cu teoria matematică a ansamblurilor. Socialmente spus, există anumite sub-ansambluri, grupuri, subgrupuri etc. care contractează relații între ele ce pot fi de conjuncție, disjuncție, apartenență, non-apartenență — ce permit definirea statutului individului în raport cu al altora.

Impactul antropologiei moderne cu politicul este demonstrat de autor prin intermediul cap. *Antropologia colonială* ce reprezintă un substanțial și pertinent demers critic al istoricului problemei cu adnotări persuasive la prezent.

Produs al unei gândiri progresiste, conștient de responsabilitatea morală pe care trebuie să o dovedească azi omul de știință, în speță antropologul, lucrarea îndeamnă la multiple reflecții privind implicarea ideologică, de clasă a antropologiei zilelor noastre ale cărei rezultate, teorii științifice sau metaștiințifice au fost utilizate în scopuri discriminatorii rasiale, etnice, culturale. Capitolul amintit ne oferă astfel un model de analiză lucidă, demitificatoare a manipulării acestor teorii în scopuri politice manageriale (e vorba aici de teoriile lui Morgan și Frazer), care au servit în ultimă instanță drept motivație intelectuală politicii de expansiune colonială. Paradigmele fundamentale ale antropologiei clasice sînt contestate, reformulate în virtutea noilor optici ale lumii contemporane, evidențiind pregnant nu numai erorile de concepție, limitele antropologiei clasice, ci, mai mult,

insistînd cu precădere asupra scopului final umanist al acestei științe pe care trebuie să-l aibă înaintea mereu, autorul fiind atașat în mod nemijlocit de orientări de inspirație marxistă. De fapt, în cadrul acestui capitol, Auzias analizează corect contribuția lui Marx și Engels la dezvoltarea antropologiei. Subliniind importanța lor și „veritabilul rol genial în planul antropologiei filozofice” el se referă în primul rînd la validitatea afirmațiilor marxiste privind problema originilor, pusă în legătură cu evaluarea muncii care explică intrarea omului din seria grupurilor naturale în cultură, concepție crucială ce contrazice teoriile anterioare care scoteau în evidență preponderența legăturilor de sînge ce păreau că domină ordinea socială. Preluînd ideile lui Engels, Auzias reamintește multiplele forme ale vieții sociale care au avut ca fundament exploatarea omului de semenul său, mai veche decît capitalismul, acest lucru creînd o dialectică a opresiunii de care trebuie să țină seama o antropologie științifică.

Împărtășind aceste puncte de vedere, Auzias atinge o problemă stringentă și extrem de actuală — lupta pentru decolonizarea lumii a treia, prezintă și în sfera antropologiei. Colonizat, obiect al exploatarei economice, politice, culturale de către societatea capitalistă, devine în zilele noastre, subiect activ prin redescoperirea conștiinței lui de sine; el nu se mai poate recunoaște în „sălbatic” sau primitiv, refuză imaginea pe care etnologia a studiat-o, astăzi cultura lor se afirmă anti-etnologică, se vrea anti-etnică în cazul tinerelor națiuni africane care erau în cea mai mare parte etnii în interiorul statelor. La aceste popoare, Auzias recunoaște existența unui sistem sociocultural propriu, guvernat de alte modalități de cunoaștere a lumii, conceptualizat de Lévi-Strauss sub denumirea de „logica sensibilității”, „care este o logică în același sens și în același fel cu a noastră”. Apare anacronică din punct de vedere științific — arată autorul — și nocivă din punct de vedere politic distincția operată de Lévi-Bruhl între mentalitatea logică și cea prelogică ca două tipuri istorice de cultură distincte, această repudiare a mentalității primitive reprezentînd, de asemenea, o justificare intelectuală a colonizării. Simultan cu critica adusă etnocentrismului tradus *expressis verbis* prin rasism intelectual, Auzias reclamă, în spiritul ideilor lui Lévi-Strauss necesitatea valorificării resurselor „gîndirii sălbatice”, definind-o ca una dintre temele majore ale etnologiei moderne.

Structura etniilor și destrucțurarea antropologiei (titlul unui alt capitol al lucrării) reprezintă o nouă tendință în lumea contemporană, în speță în lumea a treia, în urma procesului de conștientizare a propriilor culturi etnice, fenomen ce poate genera o etnologie

nouă care nu se mai poate afirma ca *regard à l'autre* ci ca observație participantă (p. 60—61). Pe această idee se situează Auzias, mărturisind angajarea cercetătorului, a omului de știință de a refuza tot mai mult să devină o unealtă a expansionismului politic și cultural: „Întreprinderea antropologică devine în zilele noastre o luptă pentru autonomie, pentru suveranitate” (p. 61). Autorul consideră că potențialul unei antropologii eficiente e condiționat de o serie de factori dintre care insistă pe activitatea politică a antropologului pe baza asimilării teoretico-aplicative a concepției marxiste.

Pentru o cunoaștere adecvată realității culturale, antropologul trebuie să se interogheze asupra propriei sale scări de valori, implicatul trebuie să-și facă antropologia sa, deontologia profesională — conchide Auzias — fiind o exigență fundamentală a timpului nostru. Pledând pentru un refuz categoric de integrare în logica dominației capitaliste care favorizează pericolul unei comercializări progresive a statutului științific al cercetătorului, lucrarea se referă implicit la criza societății capitaliste care își manifestă tot mai mult rolul coercitiv prin escamotarea discursului rațional al omului de știință. Din păcate, există antropologi — subliniază autorul — ca de pildă Clyde Kluckhohn, care mărturisesc că antropologia furnizează militarilor, administrațiilor de putere, scheme de intervenție contra populațiilor pe care ei le „ajută”. Criticând acest mod de gândire, se subliniază dreptul fiecărei etnii de a se dezvolta conform culturii dezvoltate de ea și este evocat în cadrul socialismului un viitor cultural definit prin bogăție și diversitate, eliberat de uniformitate, comportamente standard, o diversitate nu numai națională ci și regională, locală, individuală.

Din această perspectivă, Auzias critică radical nu conceptul de aculturație, ci practica acestui proces, ceea ce ar cere o reformulare a conceptului însuși. Definiția lui Herskovits — „aculturația cuprinde fenomenele rezultate din contactul direct și continuu între grupuri de indivizi de culturi diferite cu schimbările subadiacente în tipurile originale al unuia sau altuia din aceste grupuri” este neutră și antidialectică, arată autorul, pentru că se ignoră că contactele dintre culturi încep, în general, prin confruntări armate. Din această cauză, Auzias propune o nouă definiție a aculturației, a unui nou tip de aculturație, considerăm noi, care dezvăluie mecanismele ascunse ale imperialismului cultural.

În privința opțiunilor teoretico-metodologice, Jean-Marie Auzias se manifestă în

general în spiritul ideilor lévi-straussiene de abordare a antropologiei în manieră structuralistă, considerind că unul dintre scopurile antropologiei moderne constă și în explicarea fenomenelor mai generale, de a degaja structura dominantă a unei culturi într-o formațiune socială dată, de a surprinde acel *l'air du temps*. Adeziunea autorului la acest tip de analiză este însă făcută cu precauție, atrăgând atenția că aplicarea acestei metode nu elimină dialectica sau fenomenologia, că invariantele structurale sînt constelații moarte fără considerarea mobilităților și schimbărilor intervenite în sistem. Continuînd ideea, se recomandă spre cercetare tema *changement*-ului, studiată mai ales de antropologii americani, pe care o consideră chiar mai importantă de studiat decît invarianta structurală.

Autorul cărții schițează și alte orientări care preocupă antropologia contemporană: de pildă, se oprește asupra studierii comportamentelor ce pot încifra un cod cu posibilități de transmitere a unui sau mai multor mesaje semnificative pentru considerații antropologice.

Esențial pentru afirmarea antropologiei contemporane — concluzionează Jean-Marie Auzias la sfîrșitul cărții, este să depășească fazele anterioare ale antropologiei coloniale, difuzioniste opunînd conceptului de împrumut cultural originalitatea fiecărei culturi. Cîtin-du-l pe Samir Amin, autorul evocă un viitor cultural eliberat de uniformitate. Afirmarea unui om liber care nu mai este oprit de puterea economică, de orizontul războinic, de boală, de o natură ostilă, denaturată acesta este țelul ultim al antropologiei contemporane, propune autorul, al unui tip de om ce sugerează în ultimă instanță modelul unui om de tip nou, socialist, cu posibilități multiple de afirmare a personalității sale umane, străin de fenomenul alienării tipic societăților capitaliste.

Ne aflăm, deci, în fața unei lucrări care convinge prin plasarea în cadrul unei problematice constructive, autentice, atractive, printr-un demers logic al ideilor remarcabil dublat de o exprimare metaforică de ținută elevată. Ea reprezintă, totodată, o pledoarie umanistă, capabilă să orienteze și să stimuleze atitudini militante, progresiste într-o disciplină de mare actualitate.

Ligia Fulga
(Brașov)

Arnold Toynbee, *Orașele în mișcare*, București, Edit. politică, 1979

Datele prezentate în rapoarte statistice arată că numărul populației urbane este în creștere continuă. Paralel cu concentrarea populației în marile orașe, are loc și un proces de dezagregare a acestora. Prin descentralizarea și deconcentrarea orașelor mari se urmărește reducerea presiunii fizice și psihice din centrele acestora și îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor.

Acestor fenomene de natură structural-urbană, economică și socială, cu implicații profunde asupra vieții comunităților urbane, au încercat să le dea o fundamentare teoretică și să le găsească remedii practice, specialiști din cele mai diverse domenii de activitate cum ar fi: arhitecți, economiști, geografi, istorici, sociologi etc.

Arnold Toynbee acoperă în cartea sa o arie problematică vastă, care poartă amprenta formației sale de istoric, fiind vizibilă, în același timp, asupra ei și influența unor autori de prestigiu în materie de urbanism ca Constantin Doxiadis, Jean Gottman și Charles Abrams amintiți la începutul lucrării. Prin faptul că lucrarea „își propune să analizeze actuala explozie urbană în lumina istoriei trecute a orașelor” (p. 15), A. Toynbee anunță caracterul istoric al lucrării și își axează prezentarea ideilor și concepțiilor sale asupra unui anumit tip de oraș, asupra orașului-capitală. Așa se explică faptul că la 5 din cele 10 capitole ale cărții sunt tratate aspecte ce țin de orașele capitală.

În primul capitol intitulat *Orașul tradițional și actuala explozie urbană* se menționează impactul revoluției industriale asupra „mișcării orașelor”. Această mișcare ca și acțiunea ecologică a dus la inversarea funcției „zidurilor”. La începuturile lor orașele au fost înconjurate de ziduri a căror funcție tradițională era de „a salva orașele împotriva agresiunii cimpilor, pășunilor și ținuturilor săbatice ce amenințau să le copleșescă” (p. 62), în timp ce actuala funcție a zidurilor e de a salva parcurile și „centurile verzi”, amenințate de agresiunea cărămidzilor și mortarului.

Există o anumită inconsecvență în concepția lui A. Toynbee, generată de contradicția dintre modul cum vede funcția actuală a zidurilor orașului și aspectul acestuia.

Revoluția industrială din Marea Britanie care a marcat sfârșitul secolului al XVIII-lea a creat orașul mecanizat, în care nevoia de spațiu liber a început să fie simțită din ce în ce mai mult de către locuitori. A. Toynbee surprinde ordinea prioritară de revendicare a spațiilor urbane neconstruite, în care pe primul

loc se află traficul mecanizat, urmat de locurile de parcare a vehiculelor mecanizate și în al treilea rând de parcurile și terenurile de joacă. Din ordinea enumerării se observă că interesele generale primează asupra unor grupe de particulari.

În al doilea capitol *Orașe-State*, A. Toynbee precizează că „... explozia progresului tehnologic, care a început cu aproximativ două sute de ani în urmă, a redus în mod considerabil rolul mediului înconjurător natural al omului, ca element de influențare și de limitare a activităților sale” (p. 75). După o prezentare a locului și a modului de apariție a „orașelor-state”, și a funcției lor, autorul evidențiază participarea directă a cetățenilor „liberi” la conducerea lor.

Valențele sociologice ale concepției autorului apar cu pregnanță atunci când este reclamat un remediu pentru viața în oraș, „câci izolarea socială este nu numai dureroasă în sine, dar reprezintă și un generator potențial de violență” (p. 98).

Studiile întreprinse în întreaga lume demonstrează că orașele au crescut în mare măsură pe baza procesului de imigrare a populației dinspre rural spre urban. Acest proces a stat la baza unei accentuate eterogenității a populației orașelor, eterogenitate ce constituie „o lege fundamentală pe care o regăsim peste tot fără excepție”¹. Ca urmare, problemele sociale care apar într-un megalopolis sunt determinate, printre altele, și de anonimatul pe care acesta îl asigură pentru marea majoritate a locuitorilor strămutați din diferite așezări rurale unde strămoșii lor au trăit mii de ani fără întrerupere. Față de acest „mediu nefamiliar și apăsător”, actualii *déracinés* (exrurali), încearcă să devină „vechii mii cu alții nu numai în sens fizic, ci și în sens social”.

Raymond Ledrut analizând mutațiile morfologice provocate de urbanizare, schimbările de ordin social și cultural, precum și relația dintre spațiul social și spațiul fizic a ajuns la concluzia că relațiile sociale și formarea grupurilor nu depind riguros de proximitate².

Strategia socială necesară pentru satisfacerea unei asemenea nevoi — și pe care A. Toynbee o vede ca fiind cea mai promițătoare constă în „a încerca articularea fiecărui mega-

¹ Jacqueline Beaujeu-Garnier, Georges Chabot, *Geografia urbană*, București, Edit. științifică, 1971, p. 348.

² Raymond Ledrut, *L'espace social de la ville*, Paris, Ed. Anthropos, 1968, p. 105.

apolis de astăzi, și a întregului ecumenopolis de mâine, într-un sistem de celule la scara orașului-stat care să aibă standardul de socialitate a orașului-stat" (p. 98).

Capitolele 3—7 sînt consacrate prezentării orașelor capitală. Aceste părți ale lucrării cuprind aspecte referitoare la trăsăturile distinctive ale orașelor capitală, precum și la criteriile care stau la baza alegerii lor. Amplasarea capitalelor a avut la bază o serie de considerente, dintre care autorul amintește pe cele referitoare la: accesibilitate, prestigiu, poziție adecvată pentru rețeaua administrativă și poziție strategică. Trăind problema alegerii capitalelor pe considerente de prestigiu de pildă, A. Toynbee este de părere că „a acorda importanță prestigiului nu este un lucru nerățional, căci prestigiul e un factor important, în relațiile psihologice dintre un guvern și supușii săi" (p. 115), menționind în continuare că „sursele cele mai directe care conferă prestigiu capitalei unui stat sînt cele istorice" (p. 115).

Prima afirmație este discutabilă întrucît este transferat în mod forțat, raportul dintre un mediu fizic dat și indivizi, asupra raportului dintre indivizii plasați pe diverse paliere ale ierarhiei sociale.

Criteriul de convenabilitate, conform lui Toynbee se referă la condițiile de aprovizionare cu mărfuri din afară, precum și la legătura cu administrarea țării și menținerea securității.

Conform teoriei lui A. Toynbee „capitalele au jucat rolul de creuzete, atrăgînd imigranți din diverse locuri, cu diverse limbi materne, diverse obiceiuri și moravuri și din diverse clase sociale" (p. 196). Dintre categoriile de imigranți în orașele capitală, enunțate de autor, „elita artiștilor și artizanilor din provincii și de peste hotare" și „marea armată a slujitorilor casnici" au jucat cel mai mare rol în dezvoltarea rapidă a orașelor. Totuși, posibilitățile de cîștigare a existenței de către proletariatul erau limitate, la fel ca și șansele lui de promovare socială.

Trecînd la tratarea urbanistică a problemei, autorul consideră că abia în cursul ultimelor două secole a avut loc o schimbare a principalului punct de reper, prin care „minaretul, clopotnița sau pagoda au cedat locul la un coș de fabrică sau un hotel înalt, un bloc de birouri sau de apartamente" (p. 207). După A. Toynbee creșterea urbană începe în perioada inventării metalurgiei, a dirijării apei prin drenare și rigoare și a artei scrisului. Dirijarea treptată a forțelor naturii, după izbucnirea revoluției industriale, a deschis și ea o cale pentru creșterea dimensiunii orașelor. Un alt factor important pentru destinul orașelor l-a constituit inventarea căii ferate care a dus la transformări revoluționare nu numai în ceea ce privește dimensiunea orașelor,

dar și în privința amplasamentului și amenajării lor.

Orașul mecanizat — arată A. Toynbee — trebuie să fie echipat cu anumite mijloace eficiente de navetism (p. 249), observație pe deplin întemeiată întrucît marea majoritate a orașelor atrage forță de muncă permanentă sau sezonieră din afara granițelor lor. Chiar dacă între navetismul păstorilor și văcarilor, care a început să se practice în primele secole ale celui de-al doilea mileniu î.e.n., și navetismul din orașul mecanizat există deosebiri, considerăm că pentru primul gen de mișcare noțiunea de navetism este improprie. Mai adecvată se pare a fi noțiunea de transhumanță preluată din etnologie.

Referitor la viitorul oraș mondial, A. Toynbee menționează că „două curenți împing omenirea înspre Ecumenopolis, ambele puternice, ambele avînd aceeași direcție" (p. 262), și anume creșterea rapidă a populației lumii, îndeosebi în rîndurile majorității paupere și migrația de la țară la oraș. Istoricul britanic este de părere că nașterea „orașului mondial" este inevitabilă, dar el nu va acoperi întreaga suprafață de uscat a globului, „Va fi un Oraș mondial în sensul că toate megalopolisurile locale se vor contopi într-un singur oraș, ca rezultat al expansiunii zonelor rezidențiale, cit și a celor industriale" (p. 263). Aici se face simțită din plin influența asupra lui A. Toynbee, a unor viitorologi care greșesc atunci cînd vorbesc de orașul mondial. Majoritatea urbanistilor, teoreticienii și/sau practicienii, vorbesc despre orașele prezentului și orașele viitorului și nu de orașul mondial.

Progresul social coincide cu suprapopulația orașelor³ dar nu cu nașterea orașului mondial. Pe glob are loc o permanentă repartitie a oamenilor în spațiu, între localități de diverse tipuri și mărimi, acest fenomen fiind supus constrîngerilor sociale⁴. Michel Ragon, unul dintre autorii urbanismului modern, arată că îngrijirea orașelor reprezintă o obligație socială la fel de importantă ca și aceea a îngrijirii oamenilor, întrucît există o relație strînsă între bolile orașelor și bolile oamenilor⁵.

Pe de altă parte, unele fenomene care se petrec în lume, constînd într-o permanentă grijă a unui mare număr de state pentru o dezvoltare echilibrată a zonelor geografice, căutările arhitecților și urbanistilor în vederea creării de așezări umane cu personalitate distinctă, costul ridicat al vieții în marile aglomerații urbane, ca urmare a consumurilor mari

³ Michel Ragon, *Le livre de l'architecture moderne*, 1958, p. 101—109.

⁴ Michel Ragon, *op. cit.*,

⁵ Raymond Ledrut, *L'espace social de la ville*, Paris, Ed. Anthropos, 1968, p. 105.

de energie și timp, contrazic previziunile lui A. Toynbee asupra orașului.

Din lectura cărții se desprind și unele aspecte legate de analiza socială și umană pe care autorul a întreprins-o. Relațiile de vecinătate — spune A. Toynbee — ating un nivel mai înalt în rindul celor săraci, decît în rindul înstăriților, formalismul vieții fiind mai vizibil în cadrul celei de-a doua categorii sociale. Omul are nevoie de sociabilitate care dă „farmec” existenței. El nu poate trăi într-o stare de deznădăcinare spirituală; deznădăcinarea îl poate duce la alienare sau îl împinge la crimă, și această amenințare atîrnă asupra sutelor de milioane de ființe umane ce se revărsă în slumsurile și orașele

de cocioabe ale orașului mondial în devenire. „În noul său mediu urban nefamiliar și apăsător, lucrătorul urban fost rural trebuie să aibă posibilitatea de a continua să trăiască viața unei ființe umane” (p. 319).

Cartea lui A. Toynbee reprezintă un interesant mod de analiză a expansiunii urbane, atrăgînd în același timp atenția asupra unor probleme de natură economică și socială care se intensifică odată cu trecerea timpului, și a căror rezolvare în viitor cere o cooperare din în ce mai strînsă din partea omenirii.

Trăilă Cernescu
Laboratorul de sociologie
al IPCT

M. L. Barer, R. G. Evans, G.L. Stoddart, *Controlul costurilor de îngrijire a sănătății prin contribuțiile directe ale pacienților. Capcană sau iluzie? (Controlling Health Care Costs by Direct Charges to Patients; Snare or Delusion?)*, Ontario, Economic Council, Canada, 1979

În ansamblul preocupărilor care se impun astăzi specialiștilor din domeniul sociologiei medicinei, problemele privind economia sănătății ocupă un loc aparte, condiționat de necesitatea extinderii analizei către aspecte interdisciplinare ale obiectului lor de studiu. Reprezentînd o autentică resursă funcțională pentru societate sănătatea implică multiple dimensiuni de natură politică, economică, demografică și culturală care solicită corelarea aspectului profesional al medicinei cu contextul ei social mai larg. Din acest punct de vedere, evaluarea obiectivelor vizînd eficiența economică și umană a sistemului medical constituie un reper de bază al politicii sociale, cu implicații directe asupra bunăstării membrilor societății.

Înscriindu-se în această arie tematică, lucrarea celor trei autori canadieni constituie o abordare complexă a structurii economice specifice sistemului canadian de îngrijire a sănătății, ocupîndu-se de diferitele aspecte ale finanțării serviciilor medicale și de eficacitatea funcționării lor din punct de vedere economic. Propunîndu-și evaluarea principalilor factori care influențează „adresabilitatea” pacienților, adică cererea adresată serviciilor de sănătate, lucrarea își concentrează unghiul de analiză asupra principalelor efecte care derivă dintr-o serie de propuneri oficiale privind creșterea contribuției paci-

enților la acoperirea costurilor sociale necesare pentru ameliorarea și dezvoltarea sănătății.

Această problemă larg dezbătută în cercurile de specialiști din Canada angajează de fapt multiple aspecte sociale legate de redistribuirea cheltuielilor publice în cadrul bugetului guvernamental și de redistribuirea diferitelor categorii de venituri ale populației.

Plecînd de la analiza raportului Taylor elaborat în 1977 de către Consiliul comitetului guvernamental din Ontario și Asociația medicală Ontario în problemele controlului costurilor de îngrijire a sănătății, care a propus introducerea finanțării directe de către pacienți a serviciilor medicale și de la evaluarea altor rapoarte care au încercat să soluționeze problema „crizei costurilor de sănătate”, prima parte a lucrării dezbate diferitele forme prin care se poate efectua acoperirea cheltuielilor în acest domeniu (bugetele de stat, companiile de asigurare și plata directă) ca și argumentele care pledează pentru avantajele și limitele acestor sisteme de finanțare.

Explorînd beneficiile pe care le poate aduce o politică generală de stimulare a participării directe a consumatorilor la finanțarea îngrijirii sănătății, autorii se ocupă atît de avantajele pe care acest sistem de plată le aduce furnizorilor, companiilor de asigurare și guvernelor provinciale cît și de posibilitatea ca

acest sistem să facă mai conștienți pacienții de costul îngrijirii sănătății lor. În final, o asemenea politică, arată autorii, poate furniza un mijloc de supraveghere restrictivă asupra cheltuielilor de îngrijire a sănătății publice din bugetele guvernamentale, generind, totodată, o creștere a cheltuielilor totale (publice sau particulare).

Totuși, experiența arată că numai cei sănătoși vor simți efectele pozitive ale finanțării directe a serviciilor de sănătate, problema de care va trebui să țină seama orice decizie politică.

Pe de altă parte, există argumente care consideră că o parte semnificativă de pacienți beneficiază de îngrijire sanitară necesară care va fi ponderată de plățile directe. Alte argumente consideră că prin finanțarea directă a îngrijirii sănătății indivizii vor dobîndi o mai mare responsabilitate pentru statutul lor de sănătate, mobilizîndu-i la organizarea unui stil de viață preventiv care să evite pe cît posibil consultațiile terapeutice.

Examinînd toate aceste puncte de vedere, autorii întreprind o critică detaliată a obiectivelor asigurării sănătății în Canada, subliniind faptul că nu există nici un suport teoretic sau empiric pentru a califica drept pozitiv contribuția directă a consumatorilor la furnizarea mijloacelor de ameliorare a sănătății publice.

Efectuînd, în partea a doua a lucrării, analiza efectelor participării financiare a pacienților la consumul medical, autorii abordează diferitele criterii și obiective ale politicii sanitare cu privire la formele de participare și reacțiile consumatorilor și ale furnizorilor din domeniul sănătății, față de acest sistem.

Majoritatea obiectivelor publice din sectorul sănătății - subliniază ei - își propun „maximalizarea” sănătății la un cost minim. Aceasta implică însă, pe de-o parte, o alocare mai largă a resurselor naționale în domeniul sănătății, iar pe de altă parte, eliminarea unor servicii. Se evidențiază, ca urmare, necesitatea unui conținut operațional al obiectivelor privind optimizarea statutului sănătății în cadrul bugetului alocat pentru îngrijirea sănătății și, totodată, necesitatea construirii unui indice al statutului sănătății care să înglobeze diferitele ei dimensiuni. Cu toate avantajele lor, aceste obiective nu-și pot găsi însă o aplicare adecvată în cazul sarcinilor financiare directe ale pacienților, care solicită definirea

clară a rezultatului final. În legătură cu obiectivele specifice ale programelor sănătății publice acestea constau din două tipuri principale: cele privind asigurarea sănătății (care se referă la influența sarcinilor financiare directe ale consumatorilor de sănătate asupra „riscurilor” lor financiare și „transferului” între diferitele lor clase de venit) și cele privind sistemul de îngrijire a sănătății (care se referă la producerea unei anumite cantități de servicii la un „cost” minim al resurselor și cu o eficiență tehnică maximă). Analiza acestor obiective sugerează următoarele situații: a. reducerea riscului financiar la care sînt expuși indivizii ca efect al apariției unei boli nepredictibile; b. facilitarea redistribuirii sarcinilor financiare mai mult în funcție de capacitatea de plată a consumatorului și mai puțin în funcție de incidența bolilor; c. modificarea unor servicii de îngrijire a sănătății în scopul asigurării unei eficiențe tehnice cît mai înalte.

Prin intermediul acestor aspecte se poate facilita o evaluare adecvată a participării pacienților la finanțarea programelor de sănătate, respectiv de planificare a consumului medical.

Conchizînd că dimensiunea utilizării plăților directe, ca strategie vizînd intensificarea eficienței serviciilor medicale sau frînarea costurilor acestora, este extrem de limitată, luîndu-se de dificultățile introducerii unui sistem nediscriminator de participare financiară a pacienților, autorii demonstrează că această strategie se reduce în final la elaborarea unui mijloc de sporire a avantajelor furnizorilor în detrimentul consumatorilor și de a atribui ultimilor povara îngrijirii sănătății.

Demonstrațiile economice abstracte ale optimalității costurilor medicale nu implică perpetuarea unui sistem impregnat de tarele societății capitaliste în care oferta: „banii sau viața”, „banii sau sănătatea” nu constituie altceva decît expresia unui mod de producție dominat de interesele privilegiaților.

Evidențînd implicit această idee, lucrarea reprezintă în ansamblu o analiză economico-socială riguroasă, reușind să evalueze dificultățile principale cu care se confruntă în prezent sistemul de îngrijire medicală și de asigurare a sănătății din Canada.

Sorin M. Rădulescu